

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

חמישאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקחלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת ויצא

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ג לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא ידיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושי של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף חידושים שונים
המלוקטים מקונטרס מערכותיו של רבינו שליט"א
בעניינים שונים.

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmail.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת ויצא

מפתח העניינים

התורה שומרת על ישראל / הזהירות מפגעי הרחוב / דקדוק ההלכה / עיקר יראת שמים
 - דקדוק ההלכה / רחמנא לבא בעי / אחי מאין אתם / לא עת האסף המקנה - סיבת
 אריכות הגלות / נחפשה דרכינו ונחקורה / נר יהיה דלוק במקומו - חיזוק בהלכות
 שבת / שולחן יהא ערוך במקומו - כשרות האכילה / מיטה תהא מוצעת במקומה -
 חיזוק הצניעות

מפתח חידושי תורה

- א. באיזה גיל היו לאה ורחל כשיעקב אבינו נשאן..... כא
- ב. בענין יעקב שלא הכיר קול לאה..... כד
- ג. בענין אם לאה היתה יפה יותר מרחל..... כה
- ד. בענין אם לאה אמונו היתה עקרה..... כו
- ה. בענין על כן קרא שמו לוי..... כט
- ו. בענין ותקרא את שמו גד..... כט

מפתח מערכות

- טריפה אינה חיה..... לב
- רבי טרפון אם היה כהן מיוחס..... לד
- יבבה..... לו
- יבנה וחכמיה..... לט
- יבנה וחכמיה..... מ
- יד פועל כיד בעל הבית..... מ

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

התורה שומרת על ישראל

בעזרת ה' יתברך, נראה להתבונן בכמה הערות בעניני הפרשה ובעניני דיומא.

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. יעקב מקיים את ציווי אביו ואמו ללכת אל בית לבן, ויוצא מבית הוריו בדרך אל חרן. לבן הרשע פקיע שמיה, והיה מפורסם אז במאד מאד. כיון שכך, ידע יעקב שהוא הולך אל לוע הארי, אל מאורת הנחש, ולכן הוא מקדים רפואה למכה. ומהי הרפואה? מהו הנשק בו מצטייד יעקב טרם הליכתו לבית לבן? - תורה. ארבע עשרה שנים של שקידה ויגיעה בתורה כמו שדרשו רבותינו (בראשית רבה סח, יא) על הפסוק 'וישכב במקום ההוא' "כאן שכב, אבל כל י"ד שנה שהיה טמון בבית עבר לא שכב". כשיצא מבאר שבע הלך לבית מדרשם של שם ועבר לעסוק בתורה, והיה יושב ועוסק בתורה בלא לישון כלל וכלל, ורק לאחר ארבע עשרה שנה ביציאתו מבית המדרש כשהלך בדרך ללבן, 'וישכב במקום ההוא'.

וכל כך למה? כי יעקב יודע שאין שום דרך אחרת לנצח את לבן, מבלעדי התורה. אין נשק אחר לנצח בו את לבן. ולא רק את לבן, אלא גם שחור... כל אחד ואחד מאויבי ישראל, אין אפשרות לישראל לנצח אותו, מלבד בכח התורה.

גם שונאי ישראל שקמו במשך כל הדורות ידעו שכאשר יש תורה בקרב ישראל, אזי ידם על התחתונה. ולכן כל התלמוד ומדרשי רבותינו מלאים במאמרים רבים, שתמיד בזמן שהיו השונאים גוזרים גזירות על ישראל, תמיד הגזירה הראשונה היתה שלא יעסקו בתורה. כי ידעו שאם ישראל מחזיקים בתורה, לא יוכלו להם.

הזהירות מפגעי הרחוב

ולאחר ארבע עשרה שנה, ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשיתו וישכב במקום ההוא. ויחלום והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך. ומפרש רש"י: "הנה ה' נצב עליו - לשמרו". אשרי ילוד אשה שזכה לשמירה שכזו, שהקב"ה בכבודו ובעצמו נצב עליו לשומרו. "אלהי יצחק - אף על פי שלא מצינו במקרא שייחד הקב"ה שמו על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני משום שנאמר הן בקדושינו לא יאמין (איוב טו, טז), כאן ייחד שמו על יצחק, לפי שכהו עיניו, וכלוא בבית, והרי הוא כמת, ויצר הרע פסק ממנו". והם דברי רבותינו במדרש תנחומא (פרשת תולדות, ז).

ויש כאן הערה גדולה. רבותינו הרי הרגישו בשאלה, למה ייחד הקב"ה את שמו על יצחק שאמר 'אלהי יצחק', והלא יצחק היה עוד חי באותה התקופה, ותמיד אין הקב"ה מייחד

שמו על צדיק בזמן שעודנו חי. ועל זה אמרו תירוצו, שיצחק שאני. יצחק אבינו באמת היה היחיד שהקב"ה ייחד עליו שמו, וזהו מפני שכהו עיניו. היו הרבה סיבות שכהו עיניו. רבותינו דרשו שכהו עיניו הן מצד הדמעות של המלאכים שבכו בזמן שנעקד על גבי המזבח ונכנסו לתוך עיניו (בראשית רבה סה, י), והן מפני שראה בעיניו פני רשע - את עשיו בנו (מגילה כח. ע"ש), אבל מכל מקום כיון שכהו עיניו והוא כלוא בבית, לא יוצא החוצה, - הרי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו.

אמר רבי לייב חסמן זצ"ל (אור יהל ח"ג עמ' קפ"ה), **מכאן הערה נוראה מהו כח סכנת ראיית העין, וההתערבות עם בני אדם - עם הרחוב.** שהרי אפילו יצחק אבינו שהקב"ה מעיד עליו שהיה עולה תמימה, ולכן היה אסור לו לרדת למצרים כיון שהוא קרבן תמים ואסור שייפגם ולו בכל דהו, מכל מקום כל זמן שלא היה כלוא בבית, אין הקב"ה מאמין בו. 'הן בקדושו לא יאמין'. עדיין יש חשש שמא היצר הרע יתפוס אותו, ואולי ייפול. על מי מדובר כאן? על אנשים פשוטי ערך כערכנו? על יצחק אבינו! ועם כל זה עליו אמרו חז"ל, שכל זמן שלא היה כלוא בבית אין הקב"ה מאמין בו ועדיין יש חשש שהיצר הרע יכשילו בחטא, ורק עכשיו שהוא כלוא בבית ומתבודד בחדריו, רק אז שייך שהקב"ה ייחד שמו עליו, לפי שיצר הרע פסק ממנו.

ואנחנו? - אמיצים! יוצאים לרחובה של עיר. אומרים, וכי אנחנו נפחד מהיצר הרע? הרי אפילו הוא מפחד מאתנו.. אין לנו על מה לדאוג. אדם יוצא מביתו שמח כשחיוך על שפתיו, עד עכשיו כשהייתי בבית, הייתי בבית האסורים, ועכשיו שאני יוצא החוצה אני יוצא לחפשי.. כך הוא מרגיש. ואנחנו צריכים להרגיש בדיוק הפוך, כשאתה יוצא לרחוב אתה הולך לבית האסורים. מי יודע מה יש שם.

אומר רבי לייב, ולזאת יחרד כל בעל לב בעת שהוא פוסע מחוץ למזוזות פתחו, ברגע שאתה עומד על יד הדלת ובא לצאת לרחוב, תחרד! תתיירא! לאן אתה הולך. והלוואי שתהיה ביאתו חזרה לביתו - כיציאתו. שלא יתלכלך ביציאה זו ולא ייפגם ויתקלקל. הרחוב הוא שדה מוקשים, מי יודע מה יראה, מה ישמע, ומה תגרום לו ההתערבות עם בני האדם.

ומספר רבי לייב סיפור על הגאון מוילנא, וכבר אמרו על הגר"א ז"ל שהוצרך פעם לצאת מחוץ לביתו, כידוע הגר"א כמעט ולא היה יוצא מפתח ביתו, ותמיד היה יושב בביתו בתריסין מוגפים, ועוסק בתורה בשקידה נוראה ועצומה שלא מעלמא הדין לאור הנרות, כידוע. אבל פעם אחת הוצרך לצאת. מה יעשה? - חזר על פרק שני של מסילת ישרים, דהיינו ביאור מידת הזהירות, שלוש עשרה פעם, ואחר כך יצא לשוק. וכל כך למה? כי צריך להכין צידה לדרך. מי יודע מה יש שם ברחוב, מה נראה ומה נשמע.

ומהי הצידה לדרך? - חיזוק בעיני הזהירות. יש כאלו שלוקחים צידה לדרך קמיע. אחד לוקח תיק מלא קמיעות מכל מיני סגולות, שיהיה לו לדרך. ומסביר לך, אני הולך

בדרך, אתה יודע מה יכול להיות מפה ועד מוצא? - צריך שמירה. לכן אני לוקח אתי את כל הקמיעות. אבל לחזור על פרק שני של מסילת ישרים, על ביאור מידת הזהירות, למה אני צריך את זה? איך זה ישמור עלי? מקסימום אם אתה רוצה אקח איתי גם את הספר מסילת ישרים, שיהיה בתיק עם הקמיעות... אבל לא זו הדרך ולא זו העיר. הנה לנו מה שעשה הגאון מוילנא שאין לנו בו ובקדושתו השגה כל דהו, כל כולו היתה מקשה אחת של תורה, היה ספר תורה חי במלוא מובן המילה, והיו רועדים יראים וחרדים מפניו בכל העולמות כולם כיון שהיה מלאך ה' צבאות ממש, ועם כל זה כשיצא לרחובת של עיר הצטרך להצטייד במזור רוחני ובצידה לדרך, בלימוד ובשינון של ביאור מדת הזהירות מספר מסילת ישרים.

מבאן אנחנו לומדים כמה צריכה להיות הזהירות שלנו מהסכנות הרוחניות האורבות בדרכים, אם הגר"א לא ראה שהוא יכול לסמוך על עצמו בהיותו בדרך, ברחוב, מבלי לימוד ושינון מוסר קודם לכן, מה נענה אנן אבתריה.

אדם חושב מה כבר יכול להיות? הרי כל יום אני יוצא מהבית, וכל יום אני הולך ברחוב, ובכל יום אני חוזר לבית, והכל בסדר. אבל הבה ונתבונן כיצד רבותינו האירו בדבר זה את עינינו, שאפילו יצחק אבינו, רק בעת שכהו עיניו והיה כלוא בבית, רק אז יכול היה הקב"ה לייחד את שמו עליו בחייו. אבל קודם לכן, עוד יש את החשש שמא יפגע בו היצר הרע בהיותו מחוץ לביתו. וצריכים להתעורר בהערה נפלאה זו ולהתחזק בזה.

דקדוק ההלכה

והנה אנחנו רואים כאן, כיצד הקב"ה מגיע אל יעקב בחלום הלילה, ומבטיח לו הבטחות נפלאות מאד מאד. ובאמת יעקב היה צריך לברכות הללו, כמו שאנחנו רואים במדרש, שהגיע אליפו בנו של עשיו ורצה להורגו, ולבסוף התפייס בממון. יעקב נתן לו את כל ממונו כדי שתשאר לו נפשו לשלל. וכך לא די לו ליעקב שהוצרך לגלות מבית אביו ואמו, וזה עתה עזב את בית המדרש של שם ועבר כדי ללכת למאורתו של לבן, עוד בא זה ונטל את כל ממונו. ואנחנו רואים כיצד בכה אחר כך כשהגיע לחרון, כמו שאומר הפסוק (כט, יא) 'וישא את קולו ויבך', ופירש רש"י: "לפי שבא בידים ריקניות, אמר, אליעזר עבד אבי אבא, היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות, ואני אין בידי כלום", רק המקל שלי נשאר בדי.

א. זה כלל גדול בתורה, שהרבה פעמים הגוי בא בשביל נפש אבל יוצא ידי חובה בדיעבד בממון.. וזה גם כן בכלל מה שאמרו רבותינו מעשה אבות סימן לבנים, וכך היה הרבה פעמים במשך הדורות, שנתנו את כל הממון, כדי שהנפש תהיה לפליטה.

ולזה הגיע אליו הקב"ה ומבטיח לו הבטחות רבות: והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך. כל האומות ירצו להצטרף לכלל ישראל, והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך, אכן הולך אתה לגוב האריות, אל לבן הארמי, אבל אל תדאג ואל תתיירא משום דבר, כי אני אתך - אנכי עמך. והשבתך אל האדמה הזאת כי לא אעזובך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך, אתה תחזור לכאן, ואני מבטיח לך שלא אעזוב אותך עד שאעשה כל מה שדברתי.

וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי. ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים.

המפרשים (עיין לב אליהו) העירו כאן הערה גדולה שיש לנו ללמוד מאבותינו הקדושים. אדם יתאר לעצמו שהוא חולם חלום כל כך נפלא, חלום שהוא רואה בו מלאך. באיזו שמחה היה קם בבוקר. קל וחומר אם רואה בו מלאכים, ורואה איך שהקב"ה עומד עליו לשמרו, ואיך הוא מקבל הבטחות כל כך הרבה נפלאות, איך היה קם היהודי הזה? - היה קופץ כשהוא כולו צוהל ושמח, ומחכה שיהיה פרק שני לחלום..

אבל אצל יעקב אבינו הכל הפוך בדיוק. וכמו שמביא רש"י, 'ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי, - שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה'. למרות כל ההבטחות הנפלאות וכל הברכות, הדבר הראשון שיעקב חושב, 'לא עשיתי טוב'. עושה וידוי, חטאתי עויתי ופשעתי. מה יש? ישנתי במקום קדוש שהיה אסור לישון בו. בשלחן ערוך כתוב שאסור לישון, ואני לא ידעתי. אם הייתי יודע, לא הייתי הולך לישון. זה הדבר הראשון שעושה יעקב, תשובה. כי זה הגדר של צדיק. שעושה הכל כפי גדרי ההלכה.

עיקר יראת שמים - דקדוק ההלכה

היום אומרים על כל אחד שהוא 'ירא שמים', התארים נשפכים על אנשים בקלי קלות, ואומרים שזה עוד בבחינת 'מקצת שבחו'. אבל באמת להיות 'ירא שמים' זה לא דבר של מה בכך, ובראש ובראשונה ירא שמים זה מי שכל מעשיו בדקדוק של כל כללי ופרטי ההלכות, וכל דבר נעשה רק אם הוא מתאים לצווי של ה' יתברך.

בך הגדיר החזון איש (אמונה ובטחון פ"ד אות יח, פאר הדור ח"ג עמוד קמט, אור לציון חכמה ומוסר עמוד רא), שעיקר יראת שמים היא דקדוק ההלכה. אדם יקח את עצמו ויבדוק כל מצוה ומצוה וכל הלכה והלכה, ויראה אם הוא מדקדק בה כדבעי. ואם הוא מגלה ששם חסר לו פרט כזה ושם חסר לו פרט אחר, וכאן מצרף סברות להקל ושם ממציא בעצמו סברות להקל.. אומר, נכון שאני לא מקיים את כל ההלכה, אבל הרי יש לנו כלל בתורה רובו ככולו.. רוב ההלכה גם מספיק. אבל השאלה שצריכה להשאל ולנקוב את הלב עד בית חללו, וכי

כך היית מגיש מתנה למלך בשר ודם? במקום מאה אחוזי שבעים אחוז? ולפעמים יש מי שמסתפק גם בשלשים אחוז.. ואם אדם יבחן את עצמו, הוא ימצא ויראה שיש לו עוד הרבה הרבה מה להתחזק ביראת שמים.

יש לנו מצוות שנוהגות בכל יום, ויש בהם פרטי דינים שבקושי נדע איך אפשר לקיים אותם. למשל, מצות קריאת שמע, מצוה יסודית ביותר, של קבלת עול מלכות שמים. אדם מקבל את עול מלכות ה' ברמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, וצריך להיות מוכן למסור נפש על כבוד ה' יתברך. אבל אדם צריך שיהיו פיו ולבו שווים, אבל אם אומר "בכל לבבך ובכל נפשך" והוא אינו יודע מה שהוא מדבר, קיים את המהות של המצוה, של קבלת עול מלכות שמים?!

וכתוב בשלחן ערוך (סימן ס"א) "יקרא קריאת שמע בכוונה באימה ביראה ברתת וזיע", זיע אולי זה עוד מובן, יהיו הרבה אנשים, ויהיה חם. אבל איפה רתת? מה עם אימה ויראה? מקפידים על זה? וזו הרי הלכה היא!

יש אנשים שמדקדקים מאוד לקרוא קריאת שמע בזמנה אליבא דכל השיטות, ובאמת כך צריך להיות, וזה טוב מאוד. לקרוא קריאת שמע בזמנה זו מצוה עצומה מאוד, ובמדרש קהלת רבה אמרו שמי שמאחר את זמן קריאת שמע הרי הוא כמו אותו כסיל שמביא אלף קרבנות אבל לאחר הזמן. מה זה שווה? הלא עבר זמנו בטל קרבנו. אכן, אין ספק שצריך להקפיד על זמן קריאת שמע. אבל למה לדקדק רק בזמן קריאת שמע, ובקריאת שמע עצמה אינו מדקדק? כמו שאמרנו, צריך לקרוא בכוונה באימה ויראה ורתת וזיע, והדבר הראשון שכותב השולחן ערוך, שיקרא בכוונה, שאדם ידע מה שהוא אומר.

הגמרא אומרת (ברכות יד:) כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. מה הכוונה 'בעצמו'? - מפרש רש"י: 'לישנא מעלייתא'. לשון נקיה. כיון שלא רצו לומר במפורש שהוא כאילו מעיד עדות שקר בהקב"ה, החליפו ואמרו 'כאילו מעיד עדות שקר בעצמו'. אבל הכוונה היא באמת שהוא כביכול מעיד עדות שקר בהקב"ה בכבודו ובעצמו, שכן הקב"ה אמר לו להניח תפילין והוא קורא את קריאת שמע בה כתוב שצריך להניח תפילין, ואינו מניח.

ועדות שקר זו שייכת לא רק בפרט הזה, אלא בכל הפרטים שאומרים בקריאת שמע. אם אדם קורא 'ושננתם לבניך', והוא לא משנן לבניו, האין זה עדות שקר גם כן? הרי זה אותו דבר בדיוק! אדם צריך להתעורר כשהוא אומר 'ושננתם לבניך', בדקת לאיזה מוסד שלחת את הבנים שלך? איזה חינוך הם מקבלים שם? אלו פירות יגדלו? אסור להסיח דעת מהענין הזה. צריך לראות לבדוק ולבחון איך הם החברים של הילדים, כל זה כלול ב"שננתם לבניך", ואדם צריך לראות ולדאוג שהוא אכן מקיים את המצווה עליו, כדי שלא יהיה 'מעיד עדות שקר בעצמו'.

וכיוצא בזה כתב המשנה ברורה בשם ספר חרדים (סימן כה סק"ד), על מי שאומר את הפסוק 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך', והלא גם כאן יש מצוה מפורשת לאהוב את ה', ואם אדם קורא את זה בלא שיש בו אהבת ה', וכי אין זה עדות שקר? ודאי שגם זו עדות שקר היא, כמו לקרוא את שמע בלא להניח תפילין. ולכן מזהיר המשנה ברורה שבעת שאדם אומר את הפסוק "ואהבת את ה' אלהיך", יכניס את אהבת ה' יתברך בלבנו.

וכן בכל המצוות, אדם ישב יבחן וימצא שרק מצוה שקל לו ונעים לו הוא עושה אותה, אבל מצוות שיש בהם טורח, או טורח גופני או טורח ממוני, הוא מכבד אחרים בזה.. לדוגמה, הכנסת אורחים היא מצוה גדולה ויקרה, וכולם שומעים על אברהם אבינו, איך שהיה גומל חסדים מופלג, והיה ביתו פתוח לכל. ויש הרבה שאומרים, כמה נפלא שהיה לנו כזה סבא טוב שהיה גומל חסדים, אבל הם בביתם? חס ושלום. אחד מעמיד שני כלבים בפתח ביתו כדי שלא יהיה הוא אמינא שיבוא מישהו להתארח אצלו. אורחים אצלו הם בבחינת כל יראה ובל ימצא, כמו חמץ בפסח. תשאל אותו, מה יש? והוא כבר מלא תירוצים כרימון.

אחד אומר, אני לא יכול לארח, שהרי סתם אורח בחזקת גנב הוא, והרי אפילו התורה חסה על ממונם של ישראל (מנחות עו:), אם כן אני לא אחוס? איך אוכל לישון בלילה כשאני יודע שיש לי בבית אורח שיכול לקחת את הכל? – זה תירוץ אחד. אבל באמת היו אנשים שלא היו מסוגלים לעשות סעודת שבת מבלי אורח בביתם, היו מרגישים ששולחן השבת חסר מבלי אורחים, והיו עומדים בפתח ומשלמים כסף כדי להזמין אורחים.

אחד אחר אומר אני לא יכול להזמין אורחים כיון שאני אנוס על פי הדיבור. איזה דיבור? הדיבור של אשתי.. היא מעכבת בדבר. והרי שלום בית דוחה את כל התורה כולה, אפילו שם ה' נמחה על זה (חולין קמא). אבל גם זה תירוץ, הרי בכל דבר אחר בבית על פיו ישק דבר וכולם רועדים ממנו, ורק עכשיו לצורך התירוץ הוא אומר מה אני יכול לעשות.

כהנה וכהנה יש בכל המצוות ופרטי ההלכות, וצריכים לראות ולבחון את עצמנו כמה 'יראת שמים' יש לנו, וכמה אנחנו מקפידים על כל מה שצריך. ואני מדבר לעצמי, אבל מכל מקום מוטל עלינו לפקוח עין ולהתבונן בדבר הזה.

זה לימוד נוסף שלמדנו מיעקב אבינו. יעקב אבינו, למרות שהיה בגלות וחסר כל, והיה זקוק לכל הבטחה והבטחה שיצאה מפי ה', ובאמת נגלה אליו ה' בחלומו והבטיח לו הבטחות נפלאות, עם כל זה מיד כשקם בבוקר לא נעמד בשמחה, והתחיל לחשוב מה היה שם בחלום, באיזה גודל ובאיזה צבע. לא. הדבר הראשון שתפס את מחשבתו היתה החרדה, 'מה נורא המקום הזה', 'ואנכי לא ידעתי', איך קרה שלא הקפדתי על ההלכה. וללמדנו בא, כמה מוטל עלינו להשתדל לעשות מה שנצטוונו בדקדוק ההלכה, וזהו עיקר העיקרים וגדר יראת שמים.

ומי שעושה את ציווי ה' בהקפדה יתירה לעשות כל מה שהצטווה בדקדוק ובשלמות, זוכה לתואר היותר נכבד: "עבד ה'". ומשה רבינו נקרא תמיד עבד ה', "זכרו תורת משה עבדי", "עבד נאמן קראת לו", כי בעבד קיימא לן שיד העבד כיד רבו, הוא בטל ובמוטל אל רבו לגמרי, ללא שום מציאות עצמית, וזו היתה המהות של משה רבינו. וזה גם התכלית המבוקשת מאתנו, שיהיו כל אברינו ומחשבותינו מכוונים אל מקום אחד, לעשות את צווי ה' יתברך ולעשות לו נחת רוח, ואשרי ילוד אשה שזוכה לזה.

רחמנא לבא בעי

אחרי החלום הנפלא הזה, המשיך יעקב בהליכתו אל בית לבן. ואומר הפסוק: **וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם.** רש"י מביא את מדרש רבותינו (בראשית רבה, ע, ח): "משנתבשר בשורה טובה, שהובטח בשמירה, נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת".

נשא לבו את רגליו. כלומר, בדרך כלל אדם חושב שהרגלים הם אלו שנושאות אותו, אבל כאן כתוב שהלב הוא שנשא את רגליו. וזאת משום שכל הזריזות וכל הפעולות הולכות אחר הלב, וכשהלב רוצה וחפץ ממילא כל גופו מזדרז ורגליו נעשות קלות ללכת. לכן 'רחמנא לבא בעי' כי ממנו תוצאות חיים, בכל מכל כל. אם הלב מכון טוב לעבודת ה' כל הפעולות כולן כבר נעשות ממילא בקלות ובזריזות.

אחי מאין אתם

וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רובצים עליה כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים והאבן גדולה על פי הבאר. ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את האבן על פי הבאר למקמה. ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם ויאמרו מחרן אנחנו. השל"ה הקדוש (ויצא אות מ"א) מעיר כאן הערה נכונה מאד מאד. צא וראה, איך יעקב אבינו מדבר ומתייחס לאנשים שלא ראה ולא הכיר מימיו, ועוד לא סתם אנשים, אלא אנשים פשוטים ומאוסים. שהרי תמיד רועי צאן מוחזקים אצלנו לאנשים פשוטים, בלשון המעטה... כפי שאומרת הגמרא (סנהדרין כה): 'סתם רועה פסול לעדות'. מחמת איסור גזל שהם חשודים בו, אין להם נאמנות.

הגמרא במסכת בבא מציעא (דף ה.) מספרת על אותו רועה שהיו מפקידים אצלו בכל יום את הכבשים עם עדים. היו מביאים שני עדים ואומרים להם בואו תראו, הכבשים האלו ניתנים לזה האיש רק לפקדון כדי שילך וירעה אותם, וכך וכך כבשים יש בעדר, ואת מספר הכבשים הזה הוא צריך להחזיר בחזירתו מן המרעה. ולמה צריך עדים? - כדי שלא יכחיש. הוא עלול בסוף היום לומר שהכבשים האלו בכלל שייכים לו, והרי כלל גדול בידו

שחזקה היא מה שתחת יד אדם שלו הוא. לכן היו מביאים עדים על הדבר, בכל יום ויום, במשך שנים רבות.

יום אחד אמרו, הרי כבר שנים שאנחנו מפקידים את הכבשים ביד הרועה מידי יום ביומו, אנחנו ידידים ותיקים, אין צורך עוד בעדים. הפקידו אצלו בלי עדים. בערב כשבאו לקבל ממנו את הכבשים, אמר להם מי אתם? לא מכיר אתכם, לא ראיתי אתכם מימיו, ועל איזה כבשים אתם מדברים? הכחיש הכל. זה המציאות של רועה. הרועים היו אנשים שפלים ופחותים ביותר.

וכאן יעקב פוגש את האנשים האלו, מהסגנון הזה, ומה הוא אומר להם? - "אחי מאין אתם", בלשון של קירוב, של אהבה. אומר השל"ה, הרי 'מעשי אבות סימן לבנים', וגם אנחנו צריכים להתחנך לדבר כך, לקבל כל אחד כך. הרי יעקב דיבר בלשון של קירוב ואחוה לאנשים שלא הכיר כלל, ועוד אנשים פשוטים, רועים, שהחברותא שלהם הם עזים ותיישים "אחי" קרא להם. קל וחומר לגבי אנשים מרוממים וקל וחומר לגבי בני אברהם יצחק ויעקב שנקראו בני מלכים (שבת סז), ודאי שצריכים להתחנך בענין זה של "אחי". לא לומר 'מה לי ולו, לא אכפת לי ממנו, ויהי לו אשר לו ולי אשר לי'. חלילה! 'אחי מאין אתם', לשון כוז של אהבה ואחוה, כלפי כל אחד מישראל, נדרשת מאתנו.

לא עת האסף המקנה - סיבת אריכות הגלות

ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור ויאמרו ידענו. ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום והנה רחל בתו באה עם הצאן. בפסוק זה התורה מרמזת לנו להיכן יעקב הולך, למאורת הנחש. יעקב אבינו שואל אותם הידעתם את לבן, והם עונים לו במילה אחת "ידענו". כמו שבן אדם מזכיר לחבירו את מלאך המוות כבר הוא רועד, כך ברגע שהזכיר יעקב את השם 'לבן', התרחקו ממנו, ולא רצו לדבר אתו כלום. "ידענו". לא מוסיפים כלום, לא רוצים לדבר אתו. הוא ממשיך ושואל אותם 'השלום לו?' - והם עונים מילה אחת - 'שלום'. כולם ידעו מי הוא לבן, ולא רצו להתעסק אתו. 'והנה רחל באה עם הצאן', אמרו לו, הנה הבת של לבן שאתה מחפש, לך תדבר איתה. אנחנו לא רוצים לדבר עליו מטוב ועד רע. שומרים ממנו מרחק.

ויאמר הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה השקו הצאן ולכו רעו. ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקינו הצאן. כבר אמרו המפרשים, למה יעקב אומר להם 'השקו הצאן ולכו רעו?' וכי מה אכפת לו ליעקב מזה? והרי רק אורח הוא. אבל התשובה היא שזה הפריע ליעקב. היכן היושר? הרי אתם רועים, אתם עובדים, אז אתם צריכים לעבוד בנאמנות, מה פתאום אתם מפסיקים את העבודה? תשקו כבר את הצאן ותחזרו לרעות אותם. 'תתן אמת ליעקב'.

זהו פשוטו של מקרא, שהפריע ליעקב שהם גומרים את העבודה בטרם עת, ולכן הוא אומר להם עוד היום גדול, לכו השקו הצאן ולכו רעו, יש עוד זמן עד שתגמור מלאכתכם.

אבל רבותינו בספר הזהר הקדוש, דרשו וביארו את הפסוק הזה בענין עמוק, וכיון שזהו מענינא דיומא^א, נקריא את דבריהם.

וזה לשונם בפרשת ואתחנן (דף ער ע"א): פתח ואמר החכם הן עוד היום גדול האי קרא אוקמיה, רבותינו כבר העמידו וביארו את הפסוק הזה, דכד ישראל יתערון תשובה לקמיה קודשא בריך הוא, כשישראל יתעוררו ויחזרו בתשובה לפני הקדוש ברוך הוא, בזכו אורייתא יתובון לארעא קדישא ויתכנשון מן גלותא בזכות מה יחזרו ויבואו פה לארץ ישראל לגאולה? - בזכות התורה. אין זכות אחרת. דהא ודאי יומא חד יהא גלותא לישראל, ולא יתיר, באמת רק יום אחד היה צריך להיות הגלות של ישראל, הדא הוא דכתיב כמו שאומר הפסוק "נתני שוממה כל היום דוה", 'כל היום דוה', הגלות הנוראה הזו שלא הניחה לנו מדה טובה, היתה צריכה להיות יום אחד בלבד, ויומו של הקדוש ברוך הוא - אלף שנה, אבל לא יותר. ואי לא יתובון, אבל אם לא נתעורר אנחנו לשוב בתשובה שלימה, לא נחזור לתורה הקדושה ולא יהיה לנו "בזכו אורייתא", קודשא בריך הוא אמר הן עוד היום גדול לא עת האספ המקנה, אומר הקב"ה: עוד לא הגיע הזמן. 'עוד היום גדול', עוד צריכה הגלות להמשך, לא עת האספ המקנה. בלא זכו ובלא עובדין דכשירן. כי במה אאסוף אתכם? במה אגאל אתכם? הרי אין לכם זכויות, אין לכם את זכות התורה, ואין לכם מעשים טובים. אבל אסותא חד לכו, רפואה אחת יש לכם. מהי הרפואה? לכו השקו הצאן - אשתדלו באורייתא, דאשתקיינו מימי אורייתא. לכו תעסקו בתורה, ובזה תהיה לכם הרפואה. ואז - לכו רעו לאתר דנייחא תזכו ותלכו למנוחה והנחלה, כמו המרעה ששם נחים, לאתר טבא וכיסופא דאחסנתיכון. למקום אליו אנחנו נכספים, לנחלתנו וירושתנו, בגאולה העתידה.

אומר הקב"ה, אתם רוצים גאולה? גם אני רוצה ומחכה לגאולה "יגל לבי בישועתך, בישועתנו אין כתיב כאן אלא מלמד שישועתו של הקב"ה היא ישועתן של ישראל, וזה אחד מן המקראות הקשים" (מדרש תהלים יג). כשישראל נגאלים, גם לשכינה יש גאולה. אבל אומר הקב"ה, במה אגאל? 'הרי לא עת האספ המקנה', אין לכם זכות בידכם שאוכל לגאול אתכם בסיבתה, אבל 'לכו השקו הצאן', לכו ותשקו ותתחזקו בתורה הקדושה, וזו הרפואה היחידה, שבזכותה אוכל לגאול אתכם^א.

ב. א"ה: השנה היא שנת תשמ"ח, וכפי שהזכיר רבינו להלן, התרגשו ובאו אז צרות רבות בהסתלקותם בחטף של כמה מגדולי התורה, ופטירתם של אברכים ובעל משפחות, והדברים אקטואליים לצערנו גם היום.

עוד דורש הזהר הקדוש: דבר אחר, הן עוד היום גדול, היום עוד ארוך דא הוא יום דאיכרי יום מהומה ומבוסה ומבוכה, כך אומר הפסוק בישעיה (כב, ה). איזה יום נקרא "יום מהומה ומבוסה"? - די בהוא יום אתחריב בי מקדשא ונפלו ישראל בגלותא. יום החורבן, הוא הוא יום המבוכה והמבוסה, בו נחרב בית קדשנו ותפארתנו והתגלגלנו לגלות שחורה ומרה זו. ובגין עובדין בישין, בגלל המעשים הרעים שלנו, ההוא יומא אתמשיך ואתרבי החורבן מתמשך ומתגדל 'ואין קץ לימי הרעה', הדא הוא דכתיב הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה, ולמה ומה הטעם הגלות נמשכת כל כך? - בגין דאינון משכין ליה לההוא יומא. אנחנו בעוונותינו מאריכים את היום הזה, את החורבן ואת הגלות. השקו הצאן, כמה דאתמר במילי דאורייתא דהא בזכותא דאורייתא יפקון ישראל מן גלותא. אין לנו זכות אחרת שתוציא אותנו מן הגלות, אלא רק זכות התורה.

וזהוהר ממשיך ודורש את הפסוקים: וישראל מאי קא אמרי, מה ישראל משיבים לה' יתברך? ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים דיתנכנשו כל שאר יומין עילאין לא נוכל עד שייאספו כל ישראל מן הגלות, וגללו את האבן ויגנדרון אז כשיהיו כל ישראל ביחד יוכלו להזיז ולסלק לההוא דינא קשיא דההוא יומא דשלטא על פי הבאר את אותו יום חורבן גדול ונורא ששלט על פי הבאר. 'פי הבאר' זה השכינה הקדושה. זה מה שאומרים ישראל להקב"ה, אין לנו כח לבדנו, אנחנו לא יכולים.

אומר הזהר הקדוש: וזמין קודשא בריך הוא בסוף יומיית עתיד הקב"ה בסוף הגלות, לקראת הקץ, לאהדרא לישראל לארעא קדישא ולאכנשא לון מגלותא לאסוף את כל ישראל ולקבץ את כל נדחינו לארץ ישראל, ומאן אינון סוף יומיא מתי זה סוף הימים? איך נדע מתי זה? ההוא דהיא אחרית הימים. בהאי אחרית הימים ישראל סבלו גלותא דא הוא דכתיב בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים וכתיב וקראת אתכם הרעה באחרית הימים, באחרית הימים דייקא. באותו זמן של הדור האחרון שיתרבו בו הצרות, 'וקראת אתכם הרעה', אז הוא הזמן שנקרא 'אחרית הימים', וכמו שדרשו חז"ל (סנהדרין צה). שדור שצרות מושכות בו כנהר צפה לו.

ובזמן זה של אחרית הימים הקב"ה מקבץ את כל נדחי ישראל לארץ ישראל. ואז עתיד הקב"ה להעניש את האומות ובדא יעביד קודשא בריך הוא נוקמין לישראל תדירא, הדא הוא דכתיב (במדבר כד) אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים. ואז וקודשא בריך הוא זמין לאתבא לה לאתרהא, הקב"ה ישיב אותנו למקומנו ויביא לנו את הגאולה, הדא הוא דכתיב (ישעיה ב) והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה'.

נחפשה דרכינו ונחקורה

אינני ראוי לדבר על זה, אבל התבקשתי להרעיש על זה שמים וארץ. אנחנו נמצאים רק חודשיים מאז תחילת השנה הזו, וכבר הרבה מכות קיבלנו, ואי אפשר לעבור על זה לסדר היום. אנחנו מוכרחים להתעורר. די לנו במה שנעדרו כמה וכמה מגדולי ישראל מאתנו, ובשבוע שעבר שנים ממרביצי התורה במשך דורי דורות נחטפו מאתנו ברגע אחד, בלא שהיתה לנו אפילו אפשרות להתחנן ולהתפלל עליהם.

בשבוע שעבר היו כל כך הרבה צרות בבני ברק, ונשארו שם ארבעים יתומים. אי אפשר להמשיך הלאה, להאנח ולצאת בזה ידי חובה. זה מחייב כל אחד ואחד לפשפש ולמשמש במעשיו. ואמנם מדברים על זה הרבה, אבל לא מספיק לדבר על זה, אלא צריכים גם לשפר את המעשים, שאין התשובה באה מכלל הדיבורים אלא מן המעשים (וכמו שכתב בספר חובת הלבבות הובא בהקדמת ספר ראשית חכמה).

וכמו שאנחנו רואים בדברי רבותינו בזהר. אנחנו מחפשים עצה לצאת מהגלות, מחכים שכבר יגמר היום הגדול והארוך הזה של החורבן, אנחנו כבר לא מסוגלים לשמוע איך בכל יום ויום קללתו מרובה משל חבירו, עוד אחד שחולה ועוד אחד שנעדר, נורא נוראות. אבל אומר לנו הקב"ה 'הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה'. אם אנחנו לא נכין את עצמנו בתורה ובמעשים טובים, לא נוכל לצאת מן הגלות המרה הזו, לפרוק מעלינו את הצרות הנוראות האלו, ועל כן מוכרחים להתעורר ולהתחזק.

כל אחד ואחד צריך לראות במה הוא יכול להשתפר, אבל נזכיר כמה דברים שבהם לעניות דעתי אנחנו צריכים להתחזק כדי לסלק חרון אף ואת מידת הדין המתוחה.

בגמרא בסוף מסכת כתובות (דף קג.) מתואר סדר הפטירה של רבינו הקדוש. רבי יהודה הנשיא שחיבר את המשניות, היה בתקופה קשה של עם ישראל. וכיוון שראה שלב ישראל מתמעט מרוב הצרות והטרדות שגורמת אותה מלכות אדום הרשעה שיעקב אבינו ראה שאין לה חקר (בראשית רבה פ"ב ס"ד), היא לא נגמרת, ויש שכחת התורה בקרב ישראל, כינס את כל חכמי ישראל וקיבץ את כל התורה שבעל פה. כל השמועות שעברו מדור דור, הכל כינס למקום אחד וחיבר את המשניות. בזה הוא פעל שלא תשתכח תורה מישראל.

והנה הגיע יומו האחרון. קרא רבינו הקדוש לכולם, ונתן להם צוואה. מה כתוב בצוואה שלו? מספרת הגמרא: נר יהא דלוק במקומו שולחן יהא ערוך במקומו מיטה תהא מוצעת במקומה. לבד מאלו היו לו עוד כמה בקשות פרטיות, ציווה את בניו שיזהרו בכבוד אמם, ציווה איך להתנהג בהספד שלו ומי ישמש אותו, ומי יהיה הלאה בראשות הישיבה.

והנה ודאי שכוונתו היתה כפשטה, שיהיה נר דלוק, ושולחן ערוך ומיטתו מוצעת, אין ספק

בדבר. אבל רבותינו השאירו לנו בזה עוד ענין, ודרשו את דברי רבינו הקדוש בעוד כמה אופנים, מה הכוונה בדבריו.

אמרו רבותינו, שרבי יהודה הנשיא נותן כאן צוואה איך להתנהג אחרי פטירתו בעת שיגבר החושך עוד יותר, הלא 'מפני הרעה נאסף הצדיק'. רבי מזהיר כאן על שלושה יסודות שצריכים להחזיק בהם בכל עוז, והם אלו שיעמדו לנו. ולא רק את אנשי הדור ההוא הוא ציווה, אלא גם אותנו, הממשיכים של הבנים שלו. בדור האחרון. ומה הוא מבקש?

נר יהיה דלוק במקומו - חיזוק בהלכות שבת

ובכן, נר יהיה דלוק במקומו - דרשו רבותינו, שהכוונה היא על השבת. כל אחד חושב, שהוא שומר שבת, אבל באמת זה לא פשוט להיות שומר שבת, מחמת ריבוי הפרטים וההלכות שיש. ואמנם אף אחד לא חשוד שילך ויעבור על איסור תורה במזיד, אבל מכיוון שיש הרבה הלכות ופרטי פרטים בהלכות שבת, צריכים לימוד מיוחד בהלכות הללו. ולא די שאחד שומע שיעור תורה בזה, מפני שיש הרבה ששומעים שיעור, וכבר בדרך הליכתם עד ששבים לביתם כבר לא נשאר בידם כמעט מאומה. צריך שינון תמידי בדברים הללו.

בירושלמי (שבת פ"ז ה"ח) אמרו שרבותינו רבי יוחנן וריש לקיש מצאו לשלושים ותשע אבות המלאכות, לכל אחת ואחת מהמלאכות הללו, שלשים ותשע תולדות. מזה רואים כמה גדולה היא ההסתעפות העצומה של פרטי שבת.

ורבי יהונתן אייבשיץ ביערות דבש (ח"א דרוש י"ז) כמה מתמרמר על כך ששבת הרי היא המתנה הטובה שהקב"ה נתן לנו מבית גנזיו, ורק לנו היא נתנה, שכן גוי ששבת חייב מיתה. וכותב שם שהרי כל הגויים התחכמו לעשות גם כן יום שהוא כמו יום שבת, ועם כל זאת אף אומה לא קבעה את היום השביעי לשבת כמו אצל ישראל, וזהו דבר שהוא נגד השכל, שהרי אם אתם לוקחים מישראל וקובעים יום בשבוע, למה לא תקבעו את יום השבת? – אבל הסיבה האמיתית היא בגלל ששבת היא מתנה טובה שניתנה לישראל לבד, ולכן הקב"ה לא נותן את השבת לאף אומה ולשון. אבל, כותב רבי יהונתן, אנחנו צריכים לייקר את השבת ולהעריך את המתנה הטובה הזו, ובראשית כל דבר לקיים אותה ככל פרטיה ודקדוקיה, ואם אדם לא ישב וילמד את פרטי ההלכות, הוא לא ידע איך לקיים את השבת ואיך לשמור על המתנה הטובה כדבעי. והוא כותב שם בהבטחה, שמי שלא לומד את ההלכות, ודאי שבכל שבת נמצא שהוא מחלל שבת. כי הוא לא יודע שזה דבר אסור ופרט זה גם כן אסור וכיוצא.

ושמירת שבת היא לא רק במעשים אלא גם בדיבורים. וזה בכלל כמעט הלכה שבטלה מן העולם, ואנשים רבים לא מקפידים בזה. אדם אומר, אם לא עכשיו אימתי? הרי

משך כל השבוע עובדים כמו חמורים ואין זמן לדבר, אבל עכשיו שכל המשפחה ביחד אפשר לדבר. ומה מדברים? על מה לא. על הכל מדברים. אבל הרי זו הלכה פסוקה 'שלא יהיה דבורך בשבת כדבורך בחול' (שבת קיג). ובירושלמי אמרו (שבת פט"ו, ה"ג) "בקושי התירו לומר שלום בשבת". כלומר, ישבו חכמי ירושלים וקיימו דיון, האם מותר לומר לחבירו 'שבת שלום' או לא, ובסוף אמרו שמותר, כי אי אפשר שאדם יראה את חבירו ולא יגיד לו שבת שלום, אין זה דרך ארץ. לכן "התירו", כדי שתרבה אהבה ואחוה שלום ורעות, אבל בקושי התירו, בדוחק. רואים כמה החמירו חז"ל בדבר הזה, וזהו גם כן חילול שבת, חילול שבת בדיבור. ובשלחן ערוך יש סימן שלם על זה (סימן שז) עם כל פרטי הדברים מה שמותר לדבר ומה שאסור.

ויש גם חילול שבת במחשבה, כמו מה שמספרת הגמרא (שבת קנ): על אותו חסיד שעבר בשבת על יד הגדר שלו וראה שיש שם פרצה, וחשב לעצמו, אגדור אותה מיד לאחר השבת. לאחר מכן שב ונתחרט, מהו שחשבתי לגדור אותה, מחשבות של חולין כאלו בשבת? - אקנוס עצמי ולא אגדור אותה לעולם. ונעשה לו נס וצמח לו במקום הפרצה אילן שממנו היתה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. וזאת כי אף על פי ש"הרהורין מותרין" (שבת קיג), מכל מקום כתוב שלכתחילה לא יהרהר בעסקים שלו, אלא יראה אותם כאילו הכל מוכן וגמור.

וכהנה וכהנה עוד הרבה דברים שאנשים דשים בהם. מצוי שעד הצפצוף אנשים עוד עוסקים במלאכתם. אומרים, הרי בירושלים מקדימים את זמן הדלקת הנרות הרבה זמן קודם השקיעה, אם כן יש עוד זמן. אבל חס ושלום יכולים להכשל ולהגיע לספק בין השמשות. ובכלל, יש שיטות בראשונים, וכך היא שיטת היראים, שבין השמשות הוא יותר מוקדם, כשבע עשרה דקות לפני שאנחנו מחשבים. והמשנה ברורה כותב (בביאור הלכה סימן רס"א) שלכתחילה יש לחוש לשיטה זו.

ועיקר העיקרים בדבר הזה, הוא כמו שאמרנו, לקבוע לימוד ושינון תמידי על הלכות שבת. ובדור הזה ברוך ה' התרבו ספרי הקיצורים שעוסקים בהלכות שבת, וכתובים הם בלשון פשוטה וברורה שכל אחד יכול ללמוד בהם יחד עם אנשי ביתו.

זה דבר אחד שאומר רבינו הקדוש. נר יהיה דלוק במקומו. נר השבת, שיהיה דלוק, שיהיו זהירים בו לשמרו כמו שצריך.

שולחן יהא ערוך במקומו - כשרות האכילה

הדבר השני: שולחן יהא ערוך במקומו. השולחן הוא רמז לכשרות האכילה. יש הרבה שמקילים בזה ואומרים, ברוך ה' יש היום הרבה כשרויות, וסומכים על כל דבר. וכבר אמר אחד הגדולים, 'אל תאכל בהכשר, תאכל כשר'.. וזה אמת. אם היינו יכולים שאדם היה עושה את הכל בתוך ביתו ולא היה נזקק לדברים מבחוץ - מה טוב היה, כיון שיש הרבה

מכשולות בזה. אכן אי אפשר לעמוד בזה, אבל מכל מקום אדם צריך לדעת שלא לקנות מכל הבא ליד, אלא לבדוק ולברר היטב וכולי האי ואולי.

אבל יש עוד ענין בזה. לפעמים יש מאכלים שהם באמת כשרים, אבל גם מאה חותמות לא יעזרו להכשיר אותם. למה? - כי כי כשרות האכילה תלויה גם בשאלה איך אתה אוכל. ענין האכילה בכשרות הוא לא רק שהבשר והעוף יהיה כשר. יש אחד שלוקח אוכל, אוכל כשר, ומתיישב לאכול אותו. ועכשיו שהוא עסוק באכילה, אין לו דבר בעולמו מלבד זה. אוכל ותו לא מיד. וטענתו בפיו, הרי צריך שיהיה קובע סעודה, והוא קובע את הסעודה למהדרין.. קביעות קביעות.

ויצא וראו, כמה התאוה הזו של האכילה מתפשטת אצלנו. לכו ברחובה של עיר ותראו אלו חנויות נפתחות חדשות לבקרים. הכל חנויות של אכילה. ואמנם הכל בהכשר, בלי ספק הכל כשר, אבל זה מעיד על משהו. פעם היו פותחים חנות ספרים, היום פותחים חנויות של מינים ממינים שונים. וזה מעיד על שהשתנה הערך אצלנו. היצר הרע יודע היטב במה לתפוס את האדם, הוא לא מגיע אליו ואומר לו 'בא תאכל משהו אסור, משהו לא כשר', אבל הוא משתדל שהאדם יהיה "נבל ברשות התורה", כמו שלימד אותנו הרמב"ם, הוא מכניס בו את תאוות האכילה המגונה.

וכל זה כלול במה שהזהיר רבי "שולחן יהא ערוך במקומו", גם שהשולחן יהיה איך שהוא צריך להיות, בכשרות ובהידור, וגם שיהיה "במקומו", שיהיה לו את המקום שלו בסדר העדיפויות, ולא שיהיה ראשו של אדם נתון בו. וצריך להרעיש בדבר הזה, שלא להתחנך חלילה בתאוות אכילה וזלילה.

מיטה תהא מוצעת במקומה - חיזוק הצניעות

הדבר השלישי שציווה רבי, **מיטה תהא מוצעת במקומה**. הרמז מובן מאליה. כאן מדובר בעניני ביתו של כל אחד ואחד. טהרת המשפחה על כל פרטותיה ודקדוקיה, מדרך ישראל סבא, בלי שום קולות. ובפרט ענין הצניעות, שלדאבוננו הרב זהו נגע שפשה במחנה שלנו, ואפילו במחנה שלנו ממש אומרים כל מיני קולות אשר תסמרנה שערות ראש לשמוע אותם. וצריך כל אחד ואחד להרעיש על זה בתוך ביתו, ולא לומר 'מה אני יכול לעשות', הרי דברים שכן חשובים לך, אתה יודע לעמוד עליהם יפה יפה.. ולדאבוננו כל מיני מלבושים של שחץ נכנסים למחנה שלנו, או אותם נעלים מטופפות ושאר דברים שאין מדרך הכבוד להזכיר אותם, ואדם שותק. איך אפשר לשתוק בדבר הזה?

מהגאון מוילנא נותרו לנו שתי אגרות שהוא כתב. באחת האגרות הוא כותב, הרי אמרו רבותינו (בבא בתרא טז:) 'ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין'. ראינו אם כן,

שיש חולי קשה ואנוש - יצר הרע שמו, ויש לו רק רפואה אחת - תורה. אומר הגר"א, כל זה שייך באיש, שמצווה על תלמוד תורה, אבל אישה, הרי היא לא מצווה בתלמוד תורה, וכי אין לה יצר הרע? גם לה יש, לכולם יש. ואם כן, במה יכולים הנשים לשבור את היצר הרע ולהציל עצמם מהחולי הזה? - בצניעות.

וכל אחד מחוייב בדבר הזה. הרי דם ישראל נשפך כמים, כמה צרות על גבי צרות פוקדים אותנו, ואיך אדם לא יתבונן? הפסוק אומר "לשווא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחוו", הסיבה שבאים הצרות האלו היא כדי לעורר אותנו, ואם התעוררנו הרי לפחות בזכות הצרות התעוררנו והתעלינו, אבל אם לא עשינו מאומה אז מה הועילו הצרות? והרמב"ם בתחילת הלכות תעניות (פ"א ה"ב - ה"ג) כותב: "דבר זה מדרכי התשובה הוא שבזמן שתבוא עליהם צרה ויעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להם, וזה הוא שיגורם להסיר הצרה מעליהם", זה עצמו שמתבוננים ויודעים שהצרה לא באה סתם, אלא עם מטרה כדי לעורר אותנו, זה סיבה להסיר את הצרה מעלינו.

וממשיך הרמב"ם: "אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקריה, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות", חלילה. ואנחנו, כמה וכמה צרות באו עלינו לעת האחרונה, הדברים האלו מחייבים כל אחד ואחד לפשפש במעשים ולתשובה.

וזה מה שאומר הזהר הקדוש, אם 'עוד היום גדול', אנחנו רואים שהגלות מתארכת והצרות הולכות וגוברות, "לכו השקו הצאן", צריכים להתחזק בשקידת התורה. "מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקודשא בריך הוא, ומאן דקריב לאורייתא קריב לקודשא בריך הוא" (זהר הקדוש אמור דף פט ע"ב), והרי אנחנו רוצים קרבה לה' יתברך, רוצים שהקב"ה יגאל אותנו ויעזור לנו, אז זו הדרך, כמו שאומר הזהר, לכו השקו הצאן, במימי אורייתא, אין מים אלא תורה (תענית ז).

ג. ויש כאן רמז נוסף באומרו 'לכו השקו הצאן'. שהרי צאן אלו צעירי הצאן. וזה רמז על הבנים. הרבה הרבה צריך לשים לב להביט ולראות נכוחה, היכן מתחנכים הבנים, על איזה ברכים הם גדלים, אם על ברכים של תורה ומצוות ומעשים טובים, או חלילה מושפעים ומתחנכים לשלילה.

ד. החתם סופר היה לומד עם בנותיו יום יום בספר מנורת המאור. וזאת למרות שאותו גאון וקדוש היו לו טרדות לאין מספר, מכל מקום היה מוצא זמן בכל יום ויום להושיב את בנותיו על ידו וללמוד עמהם מוסר בספר מנורת המאור. שאלו אותו על מה ולמה קביעות זו? - השיב להם וכי להם אין יצר הרע? לכולם יש. ואם אדם לא ילמד מוסר, איך יתמודד עם היצר הרע? הרי כבר כתב החיד"א (ברכי יוסף או"ח סימן א' אות ט') והביאו המשנה ברורה (סימן א' סק"ב) שבכלל מה שאמרו חז"ל "בראתי לו תורה תבלין" יש גם את לימוד המוסר.

ועוד צריך להתחזק בדברים שאמרנו. נר יהיה דלוק במקומו - להתחזק בשמירת השבת על פרטיה ודקדוקיה. ולדאבוננו חילולי השבתות התרבו במאד מאד, היכן נשמע כדבר הזה שחלילה נוסעים בשבתות ברכב, ומחללים שבת בפרהסיא, איפה היה כדבר הזה? איזה חילול ה' נורא ואיום יש בזה. וצריך להצטער על הדבר הזה. בן אדם על שקל אחד שנאבד לו כבר יותר מצטער. ומה עם כבוד שמים? על זה אתה לא מצטער? זה לא מעניין אותך? חלילה. וכל אלו חילולי השבת משפיעים גם עלינו, שהיצר מוצא מקום לזלזל את השבת גם בעינינו. ולכן אנחנו צריכים לחזק את גדרי השבת ואת הלכות שבת, למען יהיה כבוד השבת גדול בעינינו.

ובן מה שדברנו בעניני הצניעות, שיהיה אדם עומד בפרץ, ולא יוותר על זה. החפץ חיים זצ"ל אמר, יש דבר אחד שהוא מסלק את השכינה מ ישראל. מהו? - הפסוק אומר "ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך", ואומר התרגום, "יסלק שכינתיה מביניכון". ובלי השכינה אנחנו אבודים ממש, הלא אנחנו כבשה אחת בין שבעים זאבים, ואיך נעמוד בלי זכויות?!

כל אחד מחוייב לקחת את הדברים לתשומת לבו, להשתדל בדברים הללו, ולא לוותר. הרי ראינו מהו דקדוק ההלכה, וכיצד אבותינו נהגו בזה. ותאמינו לי שאיני כדאי ואיני ראוי לדבר על זה, אבל התבקשתי לעורר על זה ואין ברירה, מוכרחים.

ה' יהיה בעזרנו, ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

חידושי תורה פרשת ויצא

א. באיזה גיל היו לאה ורחל כשיעקב אבינו נשאן

בראשית (כ"ט ט"ז): "וללבן שתי בנות שם הגדולה לאה, ושם הקטנה רחל וגו', ויאהב יעקב את רחל ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה".

וראיתי לגאון המובהק רבי דוד פארדו ז"ל בספרו משכיל לדוד בראשית (מ"ט ג' דמ"ו רע"ג) שכה כתב: "ראובן בכורי אתה כוחי וראשית אוני, ופירש רש"י ז"ל "כוחי וראשית אוני, היא טפה ראשונה שלו שלא ראה קרי מימיו", הא ודאי דמיתורא דקרא דרשי הכא, דאם לא כן הא בעלמא נמי אשכחן כי הוא ראשית אונו, וכן מוכח ביבמות (ע"ו ב') דאיתמר כחי וראשית אוני שלא ראה וכו'.

והרא"ם ז"ל הקשה דהא אין אשה מתעברת מביאה ראשונה, ותירץ שמיעכה באצבע כדאשכחן בתמר ע"ש, ואיברא שזה התירץ עצמו כתבו התוספות התם ביבמות, ומיהו דחיקא מילתא דבשלמא תמר הוכרחה לעשות כן לפי שהיתה חושקת להתעבר מיהודה, וידעה דלאו כל שעתא מתרחיש לפתותו פעם אחרת, אבל לאה לאיזה תכלית הוצרכה לעשות כן, בפרט שהיה לחוש שמא יטעון עליה טענת בתולים הואיל והסירה בתוליה באצבע.

אמנם נלע"ד לתרץ במאי דאיתא התם ביבמות (ל"ד א') אמתניתין דשנים שקידשו שתי נשים ובשעת כניסתן לחופה החליפו, מפרישין אותן שלשה חדשים וכו', ומקשי תלמודא והא אין אשה מתעברת מביאה ראשונה, אמר רב נחמן שבעלו ושנו וכו' ע"ש, וידוע מה שאמרו רז"ל בעירובין (ק' ב') ונדה (ל"א ב') הרוצה שיהיו כל בניו זכרים יבעול וישנה, ומסתמא הכי עביד יעקב, דאף על גב דקיים כל התורה כולה, לאה תינוקת שלא הגיע זמנה לראות הויא, דמדינא שרי וכדעת הרמב"ם הלכות איסורי ביאה (פרק י"א), וכיון שלא פירש בנתיים קא חשיבא כחדא ביאה ומיקרי טיפה ראשונה" עכ"ל.

והגם שדפח"ח, וגם מצאתי לו חבר תנא דאורייתא שכתב כיוצא בזה הוא רבינו הגדול זצ"ל בשו"ת חתם סופר אה"ע (ח"א סימן ו'): "מה שכתב מעלתו שפירש יעקב אבינו מחמת דם בתולים, ליתא לפי מה שכתבו הראשונים שקטנות היו האחיות לאה ורחל, ולכן קבל קידושהן, ואם כן זמנה עד שתחיה המכה, ולא צריך לפרוש [כדאמרו בנדה ס"ד ב'] עכ"ל.

ועם שאיני כדאי כלל, בעניותי תמה אני על עצמי, שהרי רז"ל במדרש סדר עולם (פ"ב דף ו') אמרו במפורש שלאה ורחל תאומות היו, ונישאו בנות ליעקב בנות כ"ב שנים ע"ש, והובאו הדברים בילקוט שמעוני (פרשת וישלח רמז קל"ה), הרי מבואר להדיא שכשיעקב אבינו נשא ללאה לא היתה קטנה אלא בת כ"ב היתה כשנשאה יעקב, וצ"ע.

ולגאון חיד"א ז"ל בספרו נחל קדומים פרשת (ויצא אות ט') ראיתי שכתב: "ואבואה אליה, ואבואה גימטריא כ"א, כי רחל ולאה תאומות בנות כ"א שנים, כן כתב רבינו אלעזר מגרמיזא

ז"ל בפירושו לתורה כתב יד", הרי שגם בעל הרוקח ז"ל כותב שלא רחל גדולות היו ואסמכיה אקרא ושהיו בנות כ"א בשעה שלקחן יעקב אבינו ודוק.

אלא שלכאורה צ"ב, שהרי במדרש סדר עולם אמרו שהיו לאה ורחל בנות כ"ב שנה כנ"ל, ולא כדברי בעל הרוקח ז"ל שהיו בנות כ"א, וראיתי בהערות הרד"ב על סדר עולם (שם אות כ"ג) שכתב שצריך להגיה בסדר עולם ולומר שלא רחל בנות כ"א היו ולא בנות כ"ב, שהרי יעקב היה י"ד טמון בבית המדרש, ושבע שנים שעבד הרי כ"א, ובכתב יד איתא לא נשאון עד כ"ב עכ"ל, וכן הגיה הגר"א ז"ל, והדברים מסייעים מדברי רבינו אלעזר מגרמיזא בעל הרוקח שהביא החיד"א שכתב להדיא שבנות כ"א שנה היו לאה ורחל ודוק היטב.

ומה שכתב רבינו החתם סופר ז"ל שרבותינו הראשונים ז"ל כתבו שקטנות היו האחיות לאה ורחל, ולכן קבל קידושיהן, הנה כעת נעלם ממני לאיזה "רבותינו הראשונים" נתכוין, וראיתי לחד מן קאמאי ז"ל בספר פענח רזא (פרשת וישלח) שכתב: "רחל בתו באה, בגמטריא רחל בת י"ד" עכ"ל, ופירש דבריו בהגהות רזא דמאיר שם (אות ל"ו): "עיין סדר עולם (פרק ב') שרחל ולאה היו תאומות ונולדו בעת שנתברך יעקב מיצחק אביו, ויעקב נטמן בבית עבר י"ד שנה, אם כן כשבא יעקב לחרן היתה רחל בת י"ד שנה, ורבינו מצא רמז לזה בפסוק על פי גימטריא", הרי שכתב שרחל היתה אז בת י"ד, ומינה נמי לאחותה לאה אחר שתאומות היו, ולא קטנות היו כדכתב רבינו החתם סופר ז"ל, וצ"ב. [ושם בהגהות המפרש רזא דמאיר (אות מ"ו) שכתב: "ומה שכתב במשכיל לרדוד (הנ"ל) דלאה היתה תינוקת שלא הגיע זמנה לראות ע"ש, לפי מה שכתב רבינו בפענח רזא לעיל שרחל היתה אז בת י"ד שנים ע"ש אם כן כל שכן לאה שהיתה גדולה אם כן כבר הגיע זמנה לראות" ע"כ, ולכאורה כך היה לו לתמוה ולכתוב והרי רבותינו ז"ל במדרש סדר עולם אמרו שלא רחל בשעה שנשאן יעקב היו בנות כ"א, וכדכתיבנא לעיל].

ובעת מצאתי לרבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה בראשית (כ"ט ט"ו) שכה כתב: "ויש לתמוה בזה מה היתה כוונת יעקב להתחיל להזכיר לו הזמן הגדול של שבע שנים להשתעבד בהם, ואילו היה לבן מתחיל בזה שיאמר תעבדני שבע שנים, היה ראוי לו ליעקב שימעיט הזמן ויאמר כי די לו בעבודת שנים ושלוש שנים שהוא זמן השכיר ואין יתחיל הוא בזה. ויתכן לפרש כי טעם אעבודך שבע שנים, כדי שתשלים רחל שנים עשרה שנה ויום אחד, ותהיה ראויה להריון, כי קטנה היתה בת חמש שנים כשבאה עם הצאן, ולא היתה ראויה לאיש כלל. ומה שיורה על זה מה שאמר לו ברחל בתך הקטנה, כי בידוע שרחל קטנה מלאה, אבל ביאורו מצד שהיא קטנה איני יכול לנושאה עכשיו, ומפני זה אמתין לה שבע שנים ואעבוד אותך, ואף על פי שהיתה ראויה לביאה, הנה יעקב גוף של קדושה לא חשב להיות עמה עד מלאת הימים שתהיה ראויה לבנים ויוכל לקיים המצוה, כי יודע היה בשנים עשר שבטים העתידין לצאת ממנו ומה תועלת שישא אשה ויהיה בטל, ועל כן לא רצה לנושאה עד עבור שבע שנים ותהיה ראויה להריון" עכ"ל.

הנה כתב רבינו בחיי ז"ל שרחל היתה בת חמש שנים כיעקב אבינו פגש אותה ולכן אמר שיעבוד שבע שנים שתהיה ראויה להריון, אלא שיש להבין שלעיל הבאתי דברי סדר עולם (פרק ב') שרחל ולאה היו תאומות ונולדו בעת שנתברך יעקב מיצחק אביו, ויעקב נטמן בבית עבר י"ד שנה אם כן כשבא יעקב לחרן היתה רחל בת י"ד שנה, ולא בת חמש שנים וכן"ל, וצ"ב.

ועוד יש לי להבין מה שכתב רבינו בחיי ז"ל: "ואף על פי שהיתה ראויה לביאה כלומר שרחל היתה אז בת חמש וכבר ראויה לביאה מגיל שלוש שנים ויום אחד כדאמרו ביבמות (נ"ז ב') ועוד, מכל מקום יעקב אבינו "שהיה גוף של קדושה לא חשב להיות עמה עד מלאת הימים שתהיה ראויה לבנים ויוכל לקיים המצוה", ולכן המתין עד שרחל תהיה בת י"ב שנה הראויה להריון ולבנים, ונעלם ממני שהרי אותם דורות ראשונים היו יולדים ויולדות כבר שית כבר שמונה כאומרם בסנהדרין (ס"ט ב') וי"ל.

ובהיותי בזה עוד ראיתי לרבינו הקדוש רבי חיים ג' עטר ז"ל בספרו אור החיים בראשית (כ"ט ט"ז) שכתב: "וללכן שתי בנות וגו', נתכוון הכתוב לומר שהיו ניכרות ומפורסמות שהגדולה היא לאה, והקטנה היא רחל, שלא היה יכול לומר כי הגדולה היא הקרואה רחל, גם דקדק לומר "הגדולה" ה"קטנה", לומר כי לא היו בגדר להחליפם ויעשה קטנה גדולה, וירמה ליעקב בתת לו לאה ויאמר כי היא הקטנה ששמה רחל, כי הגדולה היתה גדולה ביותר והקטנה קטנה ביותר, והוא אומרו הגדולה פירוש שהיתה לאה גדולה בפני עצמה, לא בערך רחל לבד היתה גדולה ממנה בשנה או שנתים שהיכר אינו ברור כל כך, ורחל גם כן היתה קטנה ביותר בפני עצמה, לא בערך לאה לבד, כמו שתאמר כי לאה היתה בת עשרים שנה ומעלה, ורחל כבת חמש כבת שבע, ומעתה אין מקום ללכן לרמות יעקב בתנאו" עכ"ל.

אבל לכאורה יש להבין שהרי רז"ל במדרש סדר עולם שהובא בילקוט שמעוני אמרו שלא רחל תאומות היו, וקצתי וצ"ב.

ודע כי אמרו במדרש תנחומא הקדמון (פרשת ויצא סי"ב): "כיון שילדה רבקה עשו ויעקב, נולדו ללבן שתי בנות לאה ורחל, שלחו אגרות אלו לאלו והתנו ביניהן, כדי שיטול עשו את לאה, ויעקב רחל", וכן הוא עוד שם (ר"ס כ') ע"ש, ואם נבין הדברים כפשטן שבאותו יום שנולדו עשו ויעקב בו ביום ממש נולדו ללבן רחל ולאה ועשו התנאי הנ"ל, אזי יוצא שביום נשואי יעקב שהיה בן פ"ד שנים כמו שהביא רש"י בראשית (כ"ט כ"א) היו גם לאה ורחל בני פ"ד שנה, והוא תימה וצ"ב לענ"ד.

וחפשי בספר סדר הדורות וראיתי לו שם ח"א (ב' אלפים קצ"ב, דכ"ג ע"א) שבא לו בארוכה בזה, ואביא כל דבריו בזה: "בשנה שביעית לשבת יעקב בחרן הוא ב' אלפים קצ"ב, ותתום עבודת יעקב ויאמר יעקב אל לבן תנה אשתי ויתן לבן ליעקב את לאה ורחל תאומות (ע"ן לעיל ב' אלפים קס"ד) ויעקב היה בן פ"ד שנה (בראשית רבה, ורש"י ויצא בפסוק הבה את אשתי), והיו בנות כ"ב בנשואן ליעקב, (ילקוט פרשת וישלח רמז קל"ה) אם כן לפי זה נולדו ב' אלפים ק"ע, ורחל מתה י"ד שנים אחר נשואיה כנזכר למטה, אם כן ימי חיי רחל היו ל"ו שנים.

ולדעת ספר הישר נולדו לאה ורחל בשנת ב' אלפים קס"ד, ואם כן היו בנשואי יעקב בנות כ"ח שנה, ורחל חיתה אחר כך י"ד שנים והיו חיי רחל היו מ"ב שנים.

ודעת רבינו בחיי רחל היתה בת חמש שנים כשבא יעקב לחרן ואמר אעבדך ברחל שבע שנים כדי שתהא בת י"ב שנים ויום אחד ראויה להריון אם כן נולדו ב' אלפים ק"פ, ורחל חיתה אחר כך י"ד שנים וחיי רחל כ"ו שנים, ובספר פענח רזא כתב ורחל בת"ו בא"ה גימטריא רחל

ב"ת י"ד, ומתה י"ד שנים אחר הנשואין, אם כן חיי רחל כ"ח שנים, ובספר הישר פרשת וישלח, רחל מתה בת מ"ה שנים ומתה שנת ר"ו י"ד שנים אחר הנשואין, אם כן בשעת הנשואין היתה בת ל"א שנים, ונולדה לפי זה ב' אלפים קס"א. וצ"ע דהא כתב ספר הישר שנולדו רחל ולאה ב' אלפים קס"ד.

ובילקוט שמעוני וישלח הנ"ל רחל חיתה ל"ו ולאה מ"ד. וכתב בזית רענן אם כן מתה לאה אחר רחל שמונה שנים ובת כ"ב היתה בנשואי יעקב ויוסף נולד שבע שנים אחר נשואי רחל כמפורש בקרא אם כן היה יוסף בן ט"ו שנים כשמתה לאה ולפי זה מתה קודם מכירת יוסף כי הוא בן י"ז נמכר, וזה סותר למה שנכתב במדרש ילקוט (עין לעיל ב' אלפים רי"ד) דיוסף נמכר בחיי לאה, ובספר הישר ריש פרשת וישב (עין לעיל ב' אלפים רי"ד) חיי לאה נ"א שנים אם כן נולדה ב' אלפים קס"ג, ובשלשלת הקבלה ובמדרש רבה פרשת ויחי בשם ל"א רחל בת כ"ב בנשואי יעקב, ומתה בת ל"ו שנים, חיי לאה מ"ד שנים (עין ב' אלפים רי"ד), ובספר קהלת יעקב הנדפס בלשון אשכנז בפרשת וישלח כתב שחיי רחל מ' שנה, עד כאן מספר סדר הדורות.

ולפי כל השיטות שהביא לא היו לאה ורחל קטנות כשנשאו ליעקב אבינו, ולפיכך דברי רבותינו הגאונים גדולי בתראי נ"ד הנוכרים לעיל שכתבו שיעקב לקח ללאה ורחל בקטנותן צ"ע. [עיקרו של מאמר זה הדפסתי בס"ד לפני ארבעים ושש שנים בקובץ התורני "אוצרות ירושלים" שנת תשל"ד (גליון קמ"ה), ועתה הדפסתיו בעזה"י מחדש עם תיקונים והוספות רבות תלי"ת].

ב. בענין יעקב שלא הכיר קול לאה

בראשית (כ"ט כ"ה): "ויהי בבקר והנה הוא לאה ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני".

ופירש רש"י ז"ל: "ויהי בבקר והנה היא לאה, אבל בלילה לא היתה לאה, לפי שמסר יעקב סימנים לרחל, וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה, אמרה עכשיו תכלם אחותי, עמדה ומסרה לה אותן סימנים", והם דברי רז"ל במסכת מגילה (י"ג ב') ובתרגום המיוחס ליונתן כאן.

ועמדו רז"ל מדוע ולמה יעקב אבינו לא הכיר שהיא לאה מחמת קולה, וזו לשון רבינו יוסף בכור שור ז"ל בפירושו לתורה שם: "ויהי בבקר וגו'. בבוקר הרגיש שהיא לאה, ולימד על צניעותו של יעקב שלא ריבה דברים באשתו, שאם הרבה היה מביין בקולה ובדיבורה, או שמא לא הרבה לדבר עם רחל מתחילה קודם שנשאה, עד שיכיר קולה", עכ"ל. והביא דבריו רבינו החזקוני ז"ל שם.

ובפירוש הריב"א ז"ל לתורה שם כתב: "ויהי בבקר והנה היא לאה, ללמוד צניעותיה דיעקב שלא דבר הרבה דברים עם אשתו דאלו דבר עמה היה לו להכירה בקול שהרי היה כבר בבית לבן שבע שנים".

ואם היתה לנו רשות הייתי אומר בס"ד שיובן היטב עם מאמרם ז"ל שרחל ולאה היו תאומות ממש, כמפורש להדיא במדרש סדר עולם (פרק ב'), ועיין בספר סדר הדורות ח"א (דכ"ב ע"ב

וכ"ג ע"א), ובחיבורי תורת יעקב על התורה (סימן כ"ז, וסימן כ"ח), וכבר לימדנו רבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה בראשית (פרשת ויצא דף ר"ז): "תאומים היו כמעט שוים בקולם", ולכן יעקב אבינו ע"ה לא הכיר ללאה ודוק היטב. [ועיין בחיבורי תורת יעקב פרשת ויצא (סימן כ"ג) שהארכתני בענין זה שאחים ובפרט תאומים קולם שוה עין שם וצרף לכאן].

ועכשיו ראיתי בספר תורה תמימה בראשית שם (פרק כ"ט אות ד') שכתב: "בספר רביד הזהב כתב דאף על פי שהיה יעקב יכול להכירה בקול [בעת שהגידה הסימנים] וקיימא לן דטביעת עין דקלא מילתא היא וסמכין על זה עיין גיטין (כ"ג א'), יש לומר דביש הוכחה סותרת נגד הקול, כמו הכא דבהגדת הסימנים היא מורה שהיא רחל, ככהאי גונא לא סמכין על טביעת עין דקלא עכ"ד.

וזה דוחק, ובשגם כי כבר ידע יעקב מרמאות לבן בכלל, ועכשיו שנתוסף שנוי הקול היה לו לחוש לצד רמאות. אבל באמת אין צריך לזה, דיש לומר בפשיטות לפי מה שאמרו במדרש בראשית רבה (פ"ע ט"ז) ורחל היתה יפת תאר, עיקרה של רחל שהיתה יפת תאר, ואינו מבואר הכונה, והמפרשים לא בארו יפה, ויש לומר דקשה ליה קושיא הנזכרת, איך יעקב לא הכיר ללאה בקול, על זה אמר דכל עיקר הצטיינותה של רחל מלאה היתה רק בזה שהיתה יפת תאר, אבל זולת זה היו שוות בכל, וממילא גם בקול נשתוו". ואני הנלע"ד כתבתי בס"ד.

ודע כי דברי הרב תורה תמימה הללו עם שכתב "והמפרשים לא ביארו יפה", לקוחים מפירוש משנת רבי אליעזר שבגליון מדרש רבה שם, ועיין בכל הנסמן בחיבורי הדר יעקב ח"ו (סימן י"א הערה ח') ובחיבורי הנכחי (לעיל סימן) וצרף לכאן ודוק.

ג. בענין אם לאה היתה יפה יותר מרחל

בראשית (כ"ט ל'): "ועיני לאה רכות, ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה", עיין בתרגום אונקלוס ובמיוחס ליונתן, ובפירוש הרשב"ם ז"ל, ולגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר ואכמ"ל.

וראיתי לחד מן קמאי מרבותינו בעלי התוספות הוא רבינו יוסף בכור שור ז"ל בפירושו לתורה שם שכתב: "ועיני לאה רכות. נותן טעם למה שאל רחל שהיא הקטנה, ואם אומר בשביל שרחל יפת תואר הייתי סבור שלאה מכוערת, מגיד לך הכתוב שלא היה בלאה שום דופי, אלא בעלת תואר ובעלת יופי, ולא הייתה נופלת מרחל, רק שענייה רכות, וכשהולכת נגד הרוח קשה לה, ולכן היה שולח לבן רחל עם הצאן ולא לאה. או שמא לחלוק כבוד לגדולה".

ומבואר בדבריו ז"ל שלאה ורחל שוות היו ביופי ולא היתה רחל יפה מלאה, ובס"ד נראה לי שמקורו ברוך בדברות חז"ל, שמצאתי במדרש תנחומא (הקדמן פרשת ויצא סי"ב) שאמרו: "למה היתה לאה שנואה לא שהיתה כעורה מרחל, אלא שהיתה יפה כרחל, שנאמר וללבן שתי בנות שוות בנוי וביופי ובזקיפה" עיין שם.

וגדולה מזו מצאתי עתה בדברות רבינו חיים פלטיאל ז"ל תלמיד מהר"ם מרוטנברג ז"ל שבפירושו לתורה שם כה כתב: "ויאהב גם את רחל מלאה. כי לאה הייתה יפה יותר

מרחל, ולכך עיני לאה רכות, לפי שהיה לבן הרשע מצניעה בחדרי חדרים, כשיצאה לאורה היו עיניה רכות כי לא הורגלה בכך, ולכך היה שונאה יעקב כי חשב בלבו אם אני מרמז שאתה אוהב אותה, כל שכן שיכפול עשו שנאתו, ועל כי שונאה יעקב היו לה בנים מרובים להכחיש יופיה. ומה שכתוב ורחל הייתה יפת תואר ויפת מראה לא משתמע שהייתה יפה יותר מלאה אלא הכי פירושו לא היתה מן השמש והייתה יפת מראה, כך נדרש במדרש.

ומדרש זה שהביא שלא היה יפה יותר מרחל, כעת לא מצאנו, וכמו שכתב גם הרב המהדיר בהערותיו שם, ואדרבה מלשון מדרש תנחומא שהבאתי מתבאר שהיו לאה ורחל שוות ביופי ולא שלא היה יפה מרחל וכנ"ל, ועיין.

ד. בענין אם לאה אמנו היתה עקרה

בראשית (כ"ט ל"א): "וירא ה' כי שונאה לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה".

ובכתב רבינו עובדיה ספורנו ז"ל: "כי שונאה לאה, שהכיר בה אחר כך סימני עקרה, כאמרו ויפתח את רחמה, וחשב שבשביל זה הסכימה להטעותו: ורחל עקרה, היתה עקרה בטבעה ונשארה כך עד שהאל יתברך פתח את רחמה".

ובספר באר מים חיים שם כתב: "וירא ה' כי שונאה לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה", מדאמר ויפתח את רחמה, משמע שהיה סתום והקב"ה פתחו, והוא מה שאמרו רז"ל למה היו האמהות עקרות מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, ואם כי גם לאה היתה ראויה להיות עקרה, אבל מחמת כי ראה ה' כי שונאה לאה, וחש הקב"ה אולי לא ירצה יעקב להתפלל עליה, שהרי אף על רחל שאהב אותה אמר ממך מנע ולא ממני, מכל שכן בלאה שלא היה מתפלל עליה, על כן וירא ה' כי שונאה לאה ויפתח את רחמה, אבל רחל עקרה כמו שנגזר על האמהות מכבר שתהיינה עקרות כי אותה אהב ועליה ודאי יתפלל והקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים".

ומפורש בדברי קדשו ז"ל שרק רחל אמנו היתה עקרה, אבל לאה אמנו אכן מן הראוי היה שתהיה עקרה, אבל לפי האמת לא היתה לאה עקרה, ומהטעם שכתב, וכן נקט בפשיטות הגאון מהר"י אסאד ז"ל בספרו שו"ת יהודה יעלה חו"מ (סימן רל"ח אות ד') דלאה לא היתה עקרה ע"ש. ויש לי להביא ראיה בס"ד לדבריהם שלא היה לאה עקרה לפי דברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל יבמות (ע"ו א') שכתבו דלאה נתעברה מביאה ראשונה ע"ש, ואם כן מתי היתה לאה עקרה ודוק.

ומצאתי מפורש כן לרבינו בחיי ז"ל בראשית (כ"ה כ"א): "ודע כי ארבע האמהות שלש מהן היו עקרות, שרה הוא שכתוב ותהי שרי עקרה, רבקה דכתיב בה כי עקרה היא, רחל שנאמר ורחל עקרה", והביא דבריו בספר שפתי כהן שם. הרי שדעתו שרק רחל היתה עקרה, אבל לאה לא היתה עקרה ודוק.

וראיתי בפירוש עץ יוסף למדרש בראשית רבה (פמ"ה ס"ד) הביא משם ספר הפליאה (ד"ה על כן יעזוב איש את אביו): "יעקב שלא היה עקר לא הוא ולא לאה, אם כן למה נשא את רחל",

הרי שלא לא היתה עקרה, וכן הוא בעץ יוסף למדרש שיר השירים רבה (פ"ב ס"ב), וציין לדבריו בעץ יוסף לתנחומא (פרשת וירא) ע"ש.

אבל רואה אני שמכלל מחלוקת לא יצא, שמצאתי בדברות רז"ל בהרבה מקומות שכתבו שלא אכן היתה עקרה, וננקוט כמה, הנה במדרש תנחומא (פרשת וירא סי"ז): "וה' פקד את שרה, ארבע עקרות נפקדו בראש השנה שרה רבקה רחל ולאח", ובמדרש שמואל (פרשה ה'): "עד עקרה ילדה שבעה, לאה שהיתה עקורה מבית ולדה, ילדה שבעה", וכעין זה במדרש שכל טוב בראשית (כ"ט ל"א): "ויפתח את רחמה, שאף היא היתה עקרה וגזר הקב"ה וגלף בה עיקר מיטריא, זהו שאמר הכתוב בכל עצב יהיה מותר שנתעצבה לאה בדברים נתיירתה בבנים" ע"ש.

ובפסיקתא דרב כהנא (פסקא כ' רני עקרה): "וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה - מיכן שהיתה לאה עקרה", ובמדרש אגדת בראשית (פרק נ"ב): "שבע עקרות הן כנגד שבעת ימי בראשית, הראשונה שרה, השנייה רבקה, השלישית לאה שנאמר ויפתח את רחמה, הרביעית רחל, החמישית חנה, השישית צללפונית אמו של שמשון", וכן הוא במדרש פסיקתא דרב כהנא הנ"ל.

ובילקוט המכירי ישעיה (מ"ט כ"א דף קפ"א): "וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה מכאן שהיתה לאה עקרה שאין פותחין אלא שער הסגור", ובילקוט שמעוני בראשית (רמז קכט) וספר שמואל (רמז פ"ד): "עד עקרה ילדה שבעה לאה שהיתה עקרה ילדה שבעה", ועוד בילקוט שמעוני תהלים (רמז תתע"ג): "עקרת הבית זו לאה שנאמר וירא ה' כי שנואה לאה מכאן שהיתה עקרה", וכן במדרש בראשית רבתי (פרשת ויצא דף ק"מ): "לאה היתה עקרה" ע"ש.

הרי לנו מפורש בדברות רז"ל שהם סוברים שלא היתה עקרה, וזה כדברי הרב הספורנו ז"ל, ויש מן התימה שרבינו בחיי ז"ל ושאר המפרשים דלעיל כתבו בפשיטות שלא לאה לא היתה עקרה ולא הזכירו מדברי רז"ל הללו וצ"ב.

ובתב רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בראשית (ל' ט') על הפסוק ותרא לאה כי עמדה מלדת ותקח את זלפה שפחתה ותתן אותה ליעקב לאשה כה כתב: "ולא ידעתי מה המעשה הזה ללאה, ולמה נתנה שפחתה לבעלה, והיא לא היתה עקרה שתבנה ממנה, ואין דרך הנשים להרבות נשים לבעליהן".

ולאחמור שאכן לאה מעיקרא עקרה היתה כשרה ורחל ממש, ולא נפקדה אלא בחסד ה' ושידוד מערכת הטבע, וכמפורש בדברי מדרש שכל טוב הנ"ל, והיינו ויפתח את רחמה דקרא, חששה שטבע העקרות עדיין נמצא ומקונן בתוכה, והלידות שילדה לא היו ב"עצם" אלא ב"מקרה", לכן עשתה העצה שעושו העקרות ונתנה שפחתה ליעקב, כן יש לומר בדרך אפשר אם יוכשר, ועיין.

ובספר משמר הלויים ברכות (ו' א') כתב שבספר נפתלי שבע רצון (ס"פ ויצא) כתב דלא מצינו שלא לאה היה עקרה, ושכן כתב רבינו בחיי שלא לאה לא היתה עקרה ע"ש, ותימה שלא העירו מכל הנ"ל.

ושארי הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן איש חי על התורה (פרשת בלק דף קפ"ח) כה כתב: "ידוע שאברהם אבינו בתחילתו היה עקר, ואחר כך השי"ת ריפא אותו ונתן בו כח חדש

שיוכל להוליד, וכן אמותינו שרה רבקה רחל ולאה בתחילתן כולן היו עקרות וכו', וגם לאה היתה עקרה בתחילתה ככתוב ויפתח ה' את רחמה, ואין פתיחה אלא במקום סתימה "עכ"ל. וכמנהגו הטוב כיון מדעתו הרחבה לדעת חז"ל במדרשים הנ"ל שגם לאה עקרה היתה ודוק.

* * *

בענין דלעיל אם לאה אמנו גם היא היתה עקרה, מצאתי אצלי עוד שתי הערות והנני לקובען כאן.

ראיתי בהגהות ענף יוסף שעל מדרש תנחומא (פרשת וירא סימן י"ז) שכתב: "בספר ילקוט ראובני (פרשת ויחי) כתב שלאה לא היתה עקרה וכו', והיפה תאר בפירושו לשיר השירים רבה על הפסוק יונתי כתב דלאה נמי עקרה היתה כאומרם בבראשית רבה (פרשה ע"ב) "עכ"ל.

והנה כך לשון המדרש בבראשית רבה שם: "עד עקרה ילדה שבעה זו לאה שהיתה עקורה מבית ילדה שבעה", ופירש בעץ יוסף שם: "עקורה מבית רוצה לומר שהיתה ראויה להיות עקורה מביתו של יעקב שרצה לגרשה כדלעיל (פרשה ע"א) "עכ"ל.

ולפי פירושו לא מצינו ראייה במדרש כאן שלאה היתה עקרה, אמנם במתנות כהונה שם כה כתב: שהיתה עקורה מבית, בילקוט שמעוני גרס לאה שהיתה עקרה ילדה שבעה" ולפי גירסה זו מפורש במדרש כאן שלאה היתה עקרה ודוק.

ובירי משה על המדרש שם כתב: הכי גרסינן שהיתה נעקרת מבית, פירוש אפילו בית ולד לא היה לה וילדה שבעה".

ואם באנו להגיה נראה לי שעדיף להגיה רק מקצת אות ולגרוס כך: "עד עקרה ילדה שבעה זו לאה, שהיתה עקורה מבית ולדה - שבעה", ובמקום ילדה צריך לומר ולדה, ויהיה זה ממש כלשון מדרש שמואל שהבאתי לעיל בגוף דברי ודוק. [עכשיו ראיתי מה שכתב במנחת יהודה על בראשית רבא שם (דף תתל"ו) ע"ש].

ודע דעיינתי בגוף ספר יפה קול ונמצאים הדברים שם (דפ"ב ע"ה ד"ה מפני) וראיתי שיש שינוי באות אחת ממה שהעתיק בענף יוסף הנ"ל, שמהר"ש יפה ז"ל שם כתב "לאה היתה עקרה כדאיתא בבראשית רבה פרשה ע"א", וזה לא כמו שהעתיק בענף יוסף הנ"ל פרשה ע"ב כנ"ל.

ואבן המעיין בבראשית רבה (פע"א ס"א) יראה שכך אמרו שם: "ואת אסיריו לא בזה, אלו העקרות שהן אסורות בתוך בתיהן, ועלובות, וכיון שהקב"ה פוקדן בבנים הן נזקפות, תדע לך שכן לאה שנזאת הבית היתה, וכיון שפקדה הקב"ה נזקפה", ופירש מהר"ז: "שכן לאה וכו' שגם היא היתה עקרה בתולדתה, ככתוב ויפתח את רחמה, וכן אמרו באגדת בראשית (פנ"ב) לאה עקרה היתה", ולפי זה ברור שלכאן נתכוין מהר"ש יפה ביפה קול הנ"ל, וצריך טעם מדוע הרב ענף יוסף שינה בהעתקתו כנ"ל. ועיין במנחת יהודה על בראשית רבא שם (דף תתכ"א) ודוק.

עוד מצאתי אצלי רשימה ישנה אצלי השייכת למבואר כאן לעיל, והנני קובעה כאן עד שנעייין בה שוב. התוספות ז"ל יבמות (ע"ו א' ד"ה שלא) כתבו שלאה נתעברה מביאה ראשונה ע"ש,

ויש חולקים עיין בפירוש ריב"א על התורה בראשית (מ"ט ג') ושם ברא"ם ושפתי חכמים, ובספר בן יהוידע ליבמות (ל"ד ב'), והארכתי בחידושי הישנים כת"י על מסכת יבמות ע"ש.

ובמקום אחר [כעת נדפס לעיל] הבאתי בס"ד מדברי רז"ל במדרשים שלא היה עקרה עד שהשי"ת פתח רחמה ע"ש, ולא יובן כל ענין לאה שהיתה עקרה, ובעל כרחין צריך לומר שאכן לאה עקרה היתה, והיתה על כל לידה ולידה מתפללת וצע"ע". והרבה יש להתיישב בדברים.

ה. בענין על בן קרא שמו לוי

בראשית (כ"ט ל"ד): "ותהר עוד ותלד בן ותאמר עתה הפעם ילדה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים על כן קרא שמו לוי".

ו**פירש** רש"י ז"ל: "קרא שמו לוי, בכולם כתיב ותקרא (שהיא לאה קראה) וזה כתב בו קרא, ויש מדרש אגדה באלה הדברים רבה ששלח הקב"ה גבריאל, והביאו לפניו וקרא לו שם זה ונתן לו כ"ד מתנות כהונה ועל שם שלוהו במתנות קראו לוי עכ"ל. [ועיין בדברי רבינו החזקוני ז"ל שם ודוק].

ובס"ד נתעוררתי מדוע דוקא המלאך גבריאל הוא ששלחו הקב"ה להביא ללוי לפניו, וכעת לא ראיתי בדברי רבותינו המפרשים ז"ל שדברו בזה.

ו**אמינא** בס"ד אפתח אנא עניא פיתחא לנפשאי, ואומר דהא דדוקא המלאך גבריאל הביא אל לוי לפני ה', כי זאת בחינת גבריאל עצמו, שהרי לוי בחינתו גבורה כמאמרם בספר תיקוני זהר (דק"ד ע"א) לוי - גבורה ע"ש, ובספר הזהר הקדוש ח"ב (ד"א ע"א): "וילך איש מבית לוי דא גבריאל" ע"ש, ועיין בהגהות ניצוצי זהר שם ושם, ודוק היטב.

ודע כי מקור דברי רש"י ז"ל הללו בשם מדרש אגדה באלה הדברים רבה - לא מצאתי לא במדרש דברים מהדורת וילנא, וגם לא בלא מהדורת דברים רבה הנדפסת מכתב יד, ולפי הנראה היתה מהדורה נוספת של מדרש דברים רבה שלא באה לידינו, ועיין במבוא לליקוטים למדרש דברים רבה (דף ה'), ואכמ"ל. [וגם ראה בספר בתורה שלמה שם פרשת ויצא (ס"ק ק"י), ובהגהות זכור לאברהם על פירוש רש"י. מאיר].

ו. בענין ותקרא את שמו גר

בראשית (ל' ט'): "ותרא לאה כי עמדה מלדת ותקח את זלפה שפחתה ותתן אותה ליעקב לאשה, ותלד זלפה שפחת לאה ליעקב בן, ותאמר לאה בא גר, ותקרא את שמו גר".

והיום י"ז שבט יום הילולא דהגאון הגדול רבינו חיים פאלאג'י זצ"ל הייתי לומד בדברי תורתו זיע"א, כנודע שביום ההילולא של הצדיק הנפטר יש לעסוק בתורתו והוא מלאך מליץ יושר על הלומד תורתו כמו שהבאתי בחיבורי במקומות הרבה ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ב (סימן ל"ו) ע"ש.

וראיתי לו בספרו רוח חיים יו"ד (סימן רס"ה אות י"ב) שכה כתב: "יש לחקור למה יעקב אבינו ע"ה קרא לבנו גד, יען מצינו כי גד הוא עבודה זרה [ישעיה ס"ה י"א], וכמו שאמרו בסנהדרין (ס"ג ב') אמר רבינא גד נמי מיכתב כתיבא העורכים לגד שלחן הרי דגד הוא שם עבודה זרה, ועוד שם (צ"ב א') אמר רבי אלעזר כל המשייר פתיתים על שלחנו כאילו עובד עבודה זרה שנאמר העורכים לגד שלחן, ופירש רש"י: "והא אמר רבי אלעזר כל המשייר פתיתין על שולחנו כאילו עובד עבודה זרה, שנאמר העורכים לגד שולחן, שכן עושין, שמניחין שלחן ערוך במאכל ומשתה לשם אותה עבודה זרה שקורין גד, וממלאים כוסות של מרקחים נסוכים לעבודה זרה ששמה מני", הרי נראה שגד לשון עבודה זרה. [אמר יח"ס נר"ו: יש להוסיף עיין שבת (ס"ז ב') גד אינו אלא לשון עבודה זרה ע"ש, ועיין רש"י שבת (פ"ה ב'), ורמב"ם פירוש המשניות חולין (פ"ב מ"ח), ובספר שפתי כהן שמות (כ"ה כ"ג) כתב העורכים לגד שלחן "העורכים לגד" עולה בגימטריא "שלחן" ע"ש].

וקשה איך קרא יעקב לבנו בשם גד שהוא לשון עבודה זרה, וכיוצא בזה ראיתי בדברי רו"ל הובאו בספר דבק טוב פרשת פינחס על הפסוק לישוב משפחת הישובי דשם בנו של יששכר נקרא יוב, ולפי שהיה באותו זמן עבודה זרה ששמה יוב, נתרעם יוב על אביו בזה, ונתן לו יששכר אות ש' משמו ונקרא ישוב"ע"ש. עד כאן דברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל. וכן כתב גם בספרו ישמח חיים (מערכת ג' אות י"ד) ע"ש.

ושם ציין לעיין בדרוש שלו הנדפס בספר מערכי לב ח"ב, וחפשתי ומצאתי שהוא דרוש קל"ג (דף רפ"ה) אבל אין שייכות לענין גד ורק כתב בענין ישוב, ומה שציין גם לספרו ובחרת בחיים בזה, כעת לא מצאתי בספרו ובחרת בחיים שדן בזה לא בפרשת ויצא ולא בפרשת פינחס, ולפי הנראה הציון הוא למהדורת ספר ובחרת בחיים השלימה שהיתה בכתב יד, קודם השריפה די"א מנחם אב תר"א רח"ל, עיין מה שכתבתי בקונטרס בשערי חיים שבראש ספר צוואה מחיים מהדורתי, וספר ובחרת בחיים שלפנינו חסר וקצר טובא כנודע.

ובעניותי תמה אני על עצמי דמאי קושיא, דתינח יוב שאכן באותו הזמן היתה עבודה זרה בשם זה ולכן בצדק נתרעם, אבל מנין לנו שבזמן יעקב אבינו ע"ה היתה קיימת עבודה זרה בשם גד, ויש לומר שהיא התחדשה אחר כך ובזמן יעקב לא היתה קיימת כלל עבודה זרה זו ולכן יעקב קרא לבנו גד וא"ש.

ולבאורה מוכרח שעבודה זרה זו "גד", לא הייתה בזמן יעקב אבינו והיא נתחדשה ונתייסדה מאוחר מאוד, שהרי בזמן דוד המלך היה נביא בשם גד החוזה כנודע עיין בספר שמואל א' (פרק כ"ב וכו') ועוד, ואינו מסתבר שאם היתה בזמנו עבודה זרה בשם "גד" היו קורים לו בשם זה, והוא יהיה נביא, אלא שמע מינה שרק אחר כך באה לעולם עבודה זרה גד זו לעולם.

ולא ידעתי מדוע הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל אסיק בקשיא ולא תירץ שאלתו זו כדכתיבנא בס"ד. [נדחק לומר שכוננת שאלתו שמדוע קראו לו בשם גד אחר שבעתיד תהיה עבודה זרה בשם גד, ובודאי יעקב אבינו ידע זאת ברוח קדשו, כי שם אין לו אלא שעתו ומקומו ואין לחוש לעתיד].

ועבשיו ראיתי להרה"ג רבי שבתי איש ליפשיץ ז"ל בספרו ברית אבות (סימן ח' אות מ"ה דס"ה ע"ב) שכתב לתרץ ששם עבודה זרה הנקרא ג'ד מנוקד בניקוד פתח, אבל ג'ד בן יעקב מנוקד בקמץ ע"ש, ולדידי בעניותי אין צריך לזה, וכדכתיבנא בס"ד.

מיהו בדבריו אלו של הרב ברית אבות ז"ל שיש חילוק בין ג'ד בקמץ [שהוא שם], לבין ג'ד בפתח [שהוא עבודה זרה], נדחית הראיה שהבאתי מג'ד הנביא. ודוק.

מערכות

טריפה אינה חיה

סימן לטריפה שלשים יום דאינה חיה שלשים יום, ואיך אפשר לומר דסבירא ליה לרבי טריפה חיה, וצע"ג לכאורה, ועיין שם בכל דברי קדשו ז"ל.

ולכאורה יש לומר שהרי בהגהות מסורת הש"ס חולין שם הביא שרבותינו בעלי התוספות בזבחים (ס"ט ב') גרסו בההיא דחולין רבי מאיר אומר סימן לטריפה שלשים יום, ובספר דקדוקי סופרים חולין שם הביא שבהרבה כתבי יד של התלמוד שם אכן הגירסה רבי מאיר ע"ש, ולפי זה יש לומר דכך היתה גירסת הרמב"ם ז"ל, ואתי שפיר.

ואל תתמה על החפץ, והנני להביא לך שלשה עדים שמצינו כזאת שכתוב רבי אומר, אבל צריך לומר רבי מאיר אומר, וכדלקמיה בס"ד.

והעד הראשון, במשנה בנדרים (ל"א ב') רבי אומר גדולה מילה שכל המצוות וכו', ובספר עין יעקב הגירסה רבי "מאיר" וכו', והובא במסורת הש"ס שם, ועיין בספר דקדוקי סופרים השלם (שם דף רס"ז), וכתבתי במקומו בס"ד.

והעד השני, במסכת אבות (פ"ד מכ"ז) במשנה כתוב רבי אומר אל תסתכל בקנקן וכו', אבל נוסח המשנה בסידורים רבי "מאיר" אומר, ועיין שם בחילופי נוסחאות ודוק.

והעד השלישי, בספרי (פרשת בלק פסקא קל"א): "רבי עקיבא אומר כל פרשה שהיא סמוכה לחברתה למדה הימנה, רבי אומר הרבה פרשיות סמוכות זו לזו, ורחוקות זו מזו כרחוק

נדה (כ"ג סע"ב): "תנו רבנן המפלת גוף אטום אין אמו טמאה לידה, ואיזהו גוף אטום, רבי אומר כדי שינטל מן החי וימות. וכמה ינטל מן החי וימות, רבי זכאי אומר עד הארכובה, רבי ינאי אומר עד לנקביו, רבי יוחנן אומר משום רבי יוסי בן יהושע עד מקום טבורו, בין רבי זכאי לרבי ינאי איכא בינייהו טריפה חיה, מר סבר טריפה חיה, ומר סבר טריפה אינה חיה, בין רבי ינאי לרבי יוחנן איכא בינייהו דרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר ניטל ירך וחלל שלה נבילה".

ופירש רש"י ז"ל: "עד הארכובה, שנחתכו רגליה עד למעלה מן הארכובה שהיא טריפה וקסבר טריפה אינה חיה: עד לנקביו, ונקביו בכלל קסבר טריפה חיה, הלכך עד לארכובה הוי וולד אבל עד לנקביו הוי נבילה כרבי אלעזר דאמר ניטל הירך וחלל שלה נבילה ואפילו בחייה מטמאה הלכך לא חיה וכו': עד טבורו, אבל עד נקביו לא, דלית ליה דרבי אלעזר ואי משום טריפה קסבר טריפה חיה: בין רבי ינאי לרבי יוחנן איכא בינייהו דרבי אלעזר, ותרווייהו אית להו טריפה חיה".

וראיתי לרבינו הגדול ז"ל בחידושי חתם סופר שם שכתב: "רבי אומר כדי שינטל מן החי וימות. וכמה ינטל מן החי וימות, לפי מה שכתבתי בסמוך דלרמב"ם דסימנא בעלמא יהיב, ואם כן הני אמוראי פליגי רק לפרושי דברי רבי אם נתכוין עד לארכובה, או עד לנקביו, וזה תליא אם רבי סובר טריפה חיה או לא, וקשה הא בחולין (נ"ז ב') רבי סובר בהדיא

ועוד ראיתי לו לרבינו החתם סופר ז"ל בחידושו לחולין (מ"ב א') שכתב: "ובסברה זו ישבתי קושיה עצומה על שיטת רמב"ן בנדה (כ"ד ב') דטומאת לידה לא תלי בטרפות, אלא רבי סימנא בעלמא קאמר כדי שינטל מן החי וימות ואמוראי דהתם רבי זכאי ורבי ינאי ורבי יוחנן לא פליגי אלא בכונת רבי, למר רבי סובר טריפה חיה ולמר וכו', וצריך לומר דרמב"ן לא גרס לקמן (נ"ז ב') רבי אומר סימן לטריפה שלשים, אלא גרס רבי מאיר כמו שכתבו התוספות בזבחים (ס"ט ב'), מכל מקום רבי על כרחין סובר טריפה אינה חיה כדמוכח במנחות (ל"ז א') גבי מי שיש לו שני ראשים באיזה מהם מניח תפילין, ע"ש, ואם כן צ"ע".

ועכשיו ראיתי לרבינו החתם סופר ז"ל שגם בספר תשובותיו האריך בענין זה, עיין לו שם או"ח (סימן פ"ו), ויו"ד (סימן ל"ה, וסימן נ"ב, וס"ס רצ"ד), וח"ו (סימן ס"ד), וקובץ תשובות (סימן ט') עיין שם.

והנה בכל המקומות הנ"ל הן בחידושו והן בתשובותיו נקט רבינו החתם סופר ז"ל דמהיה דמנחות (ל"ז א') מתבאר דסברת רבי טריפה אינה חיה כנ"ל, אבל ראיתי בספר קרן אורה חולין (מ"ב א') שכתב: "אלא דתיקשי על זה הא רבי סובר בחולין (נ"ז ב') טריפה אינה חיה, דקאמר סימן לטריפה שלושים יום, ואתי שפיר לגירסת התוספות בזבחים (ס"ט ב' ד"ה אי) רבי מאיר אומר סימן לטריפה שלושים יום, וכן מוכח מהא דמנחות (ל"ז א') דאתא ההוא גברא לקמיה דרבי דאיתיליד ליה ינוקא בתרי רישא ובעי כמה חייב ליתן לכהן, עיין שם ברש"י ותוספות (ד"ה שומע), ואי נימא דלרבי טריפה אינו יכול לחיות שלשים יום - אם כן אין צריך לפדותו".

מזרח ממערב", ולפי זה התנא רבי אינו דורש סמוכים.

אבל בילקוט שמעוני (פרשת אמור רמז תרל"א) הביא: "רבי עקיבא אומר כל פרשה שהיא סמוכה לחברתה למדה הימנה, רבי מאיר אומר הרבה פרשיות סמוכות זו לזו, ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב" ע"ש, ואכן בספרי כתב יד הנוסח רבי "מאיר", עיין בהערות שם, והוא מוכרח כי התנא רבי טכן כן דורש סמוכין עיין ברכות (ס"א א') ולגאון רבי יעקב שור ז"ל בספרו משנת יעקב ברכות (י' א' דף קס"ז) ע"ש.

ועיין במסכת יומא (פ"ו ב'): "תניא היה רבי מאיר אומר גדולה תשובה" וכו', ובנוסחאות כתב יד של התלמוד והראשונים הגירסה רבי, ולא רבי מאיר, עיין בספר דקדוקי סופרים שם, ואני מוסיף שכן הוא בספר מנורת המאור אלנקווה (פרק התשובה דף ט"ו) ע"ש.

ועיין סוטה (ל"א א'): "תניא רבי מאיר אומר נאמר ירא אלהים וכו'", והדרשה הזאת מובאת בתוספתא סוטה (פ"ו ה"א) בשם רבי, ולא בשם רבי מאיר, ועיין בספר דקדוקי סופרים השלם סוטה שם (דף ס"ג) ובהערות שם ודוק.

שוב ראיתי שדברי רבינו החתם סופר ז"ל עשירים עשירים במקום אחר, שבחידושו לחולין (נ"ז ב') כה כתב: "רבי אומר סימן לטריפה שלשים יום. ובתוספות זבחים הגירסא רבי מאיר אומר כמו שכתוב בגליון [הגהות מסורת הש"ס]. ומעל מקום מוכח דגם רבי סובר סימן לטריפה שלשים יום כדמוכח במנחות (ל"ז א') גבי האי דבעי פלימו מרבי מי שיש לו שני ראשים באיזה מהם מניח תפילין ע"ש, וק"ל".

חיה, וכן כתב בספר מלא הרועים (ערך טריפה חיה אות ל"ב) דרבי שמעון ברבי סובר דטריפה אינה חיה ע"ש.

ומינה יש ללמוד דכך סברת אביו רבי, שהרי זה כלל גדול דהבן מאביו קיבל ושמע וכאביו סובר, כמפורש בתלמוד ובדברי רבותינו ז"ל במקומות אין מספר עיין בחיבורי הנכחי לעיל (ערך בן ואב) ודוק, ורשמתי הדברים למזכרת עד שנעייין בה שוב בעזה"י.

הרי שהגאון קרן אורה ז"ל מוכיח מעובדא דמנחות הנ"ל איפכא, דרבי סובר טריפה חיה, וצ"ב, ועיין בזה שו"ת דברי מלכאל ח"א (סימן מ"א אות ג' ואות ז') ע"ש, ועיין היטב בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"א (סימן ס"א אות ט"ו) ודוק היטב.

ואעיר דבחולין (מ"ו א') מבואר דרבי שמעון ברבי בכבד סגי בשייר משהו והוה מטביל לה ע"ש, ומינה שסובר טריפה אינה

רבי טרפון אם היה כהן מיוחס

והיום בלומדי דברי עטרת תפארת המפרשים רבינו הגדול רש"י ז"ל הללו, נתעוררתי מדוע ולמה הוזקק רש"י ז"ל להביא ממרחק לחמו מתוספתא דכתובות, שהתנא רבי טרפון כהן היה, והרי "רש"י אוצר בלום לתורה להלכות ולאגדות" כלשון הרמב"ן ז"ל בפירושו לתורה במדבר (ל"ב מ"ב), ומדוע לא הוכיח רש"י שרבי טרפון כהן היה "מהשדה אשר ברכו ה' הוא התלמוד הבבלי", כהגדרתו המופלאה של בעל חרדים (פרק ע"ג) שהרי מצינו בכמה מקומות בתלמוד שרבי טרפון כהן היה כדלקמיה בס"ד.

פסחים (ע"ב ב'): "תרומה דאיקרי עבודה [אכילתה רש"י], ועבודה רחמנא אכשר וכו', ותרומה היכא איקרי עבודה, דתניא מעשה ברבי טרפון שלא בא אמש לבית המדרש, לשחרית מצאו רבן גמליאל, אמר לו מפני מה לא באת אמש לבית המדרש, אמר לו עבודה עבדתי, אמר לו כל דברך אינן אלא דברי תימה, וכי עבודה בזמן הזה מנין, אמר לו הרי הוא אומר עבודת מתנה אתן את כהנתכם והזר הקרב יומת עשו אכילת תרומה בגבולין

קידושין (ע"א א'): "תנו רבנן בראשונה שם בן שמים עשרה אותיות היו מוסרין אותו לכל אדם משרבו הפריצים היו מוסרים אותו לצנועים שבכהונה והצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים תניא אמר רבי טרפון פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטיתי אזני אצל כהן גדול ושמעתי שהבליע שם בנעימת אחיו הכהנים.

ופירש רש"י ז"ל: "משרבו הפריצין, המשתמשין בו: לצנועים שבכהונה, לברך בו העם במקדש לאחר עבודת ציבור של תמיד של שחר: מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים, אותן שלא היו בקיאים בו ומברכין בשם בן ארבע אותיות כשהיו מושכין את קולם בנעימה היו אלו ממהרים להבליע את השם בן י"ב, ולא היה נשמע לרבים מקול נעימות חביריהם בנעימת ביסוס קול שקורין טרו"ף: אחר אחי אמי, שהיה כהן ורבי טרפון היה כהן בתוספתא דכתובות (רפ"ה ה"א) מעשה ברבי טרפון שקידש שלש מאות נשים בשני בצורת, כדי להאכילם תרומה: לדוכן, לברך ברכת כהנים".

מההיא דפסחים שהביא אמה"ג שליט"א לא מוכח שרבי טרפון כהן מיוחס היה, כיון שמעשה זה היה אחר החורבן, וכמוכח ממה שאמר לו רבן גמליאל וכי יש עבודה בזמן הזה, ותרומה בזמן הזה דרבנן כדפסק הרמב"ם הלכות תרומות (פ"א הכ"ו) ועיין בכסף משנה שם, וכן דעת רוב הראשונים דתרומה בזמן הזה מדרבנן, וכך נקטינן להלכה ככתוב בדרך אמונה שם (אות רל"א). ואם כן ממה שרבי טרפון אכל תרומה דרבנן, מוכח רק שהיה בחזקת כהן, כיון דבאכילת תרומה דרבנן לא בעינן מיוחס.

ובן מההיא דבכורות שהביא אמה"ג שליט"א, גם כן אין מוכח שרבי טרפון כהן מיוחס היה, שהרי בתלמוד שם רק אמרו שאם הכהן החזיר לאבי הבן את החמשה סלעים יצא, ולא אמרו שיש לכתחילה להחזיר לו את החמשה סלעים, ובעי טעמא מדוע אכן רבי טרפון היה מחזיר את הפדיון, ולולי שידענו ממקום אחר שרבי טרפון היה כהן מיוחס, היה מקום לומר שמה שרבי טרפון עשה כן הוא משום שהיה כהן חזקה, וחשש שגזל בידו. [א"ה יח"ס: עיין בבא קמא (ק"ג ב') במחלוקת רבי טרפון עם רבי עקיבא בגזל אחד מחמישה עיין שם ודוק היטב].

ומה שרש"י ז"ל לא הביא ראיה שרבי טרפון היה כהן מהא דעלה לישא כפיו, כמבואר בקדושין שם "פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטיתי אזני אצל כהן גדול", יש לומר דאם לא שידענו ממקום אחר שרבי טרפון כהן היה, היינו אומרים שלא לישא את כפיו עלה אלא להטות אזנו עלה, ולעולם ישראל היה, ורק אחי אמו כהן היה ולא אחי אביו.

אמנם מהתוספתא דכתובות שרש"י ז"ל הביא, מבואר שרבי טרפון כהן מיוחס היה,

כעבודת בית המקדש", ומפורש דרבי טרפון כהן היה ואוכל תרומה היה ודוק.

בכורות (נ"א ב'): "תנו רבנן נתנו לעשרה כהנים בבת אחת יצא, בזה אחר זה יצא, נטלו והחזירו לו יצא, וכך היה מנהגו של רבי טרפון שהיה נוטל ומחזיר, וכששמעו חכמים בדבר אמרו קיים זה אף הלכה זו". וגם כאן מפורש שרבי טרפון כהן היה שהיה נוטל חמשת סלעים לפדיון הבן, ואחר הפדיון היה מחזיר לאביו. וכן כתב רש"י ז"ל עצמו שם רבי טרפון כהן היה. [ועיין שם (י"א א') ודוק].

ואם כן לנו לדעת למה ומדוע הביא רש"י ז"ל ממרחק לחמו להוכיח שרבי טרפון כהן היה, ולא הביא רש"י ז"ל מתלמוד ערוך פסחים ובכורות הנ"ל שמפורש שרבי טרפון כהן היה.

וחפשי בדברי רבותינו ז"ל מפרשי התלמוד, הנדפסים בדפוס ווילנא, ולא ראיתי מי שהעיר ועמד בזה, רק ראיתי בספר סדר הדורות (ערך רבי טרפון) שהאריך בהבאת מקומות הרבה בדברות רז"ל בתלמודים ובמדרשים שמתבאר שרבי טרפון כהן היה עש"ב, ובכלל דבריו הביא לההיא דפסחים ובכורות שהזכרתי, אבל לא עמד בדברי רש"י ז"ל דקידושין הנ"ל רצ"ב.

וזאת אשר כתב לי בני יקירי חכם ונבון רבי עמנואל נר"ו: "בדרך אפשר יש לומר כי רש"י ז"ל רצה להוכיח שרבי טרפון כהן "מיוחס" היה, ולא שהיה רק "בחזקת" כהן, ולכך רש"י ז"ל לא הביא ראיה מכל המקומות הנ"ל שהביא אמה"ג שליט"א, דשם יכול הטוען לטעון ולומר דלא מוכח אלא רק שרבי טרפון היה רק בחזקת כהן וכדלקמיה בס"ד.

נתיישרה קושיית התוספות שם דהוי כמו כהן המסייע בבית הגרנות והוי כמו שיחת ברית הלוי ע"ש, דכיון שעשו כן מדעתן מטעם שהם כהני ספק אין כאן משום כהן המסייע בבית הגרנות, וז"ב", עד כאן דברי הגאון ישועות יעקב, והגרז"ו לייטר ז"ל סיים על דברי הישועות יעקב "ופלא" עיין שם. [ובעיקר הדבר אם רבי טרפון היה בזמן הבית בס"ד נתבאר במקומו בקונטרס מיוחד, השי"ת יזכני להוציא כל חידושי בקרוב אכ"ר].

ובאמת יש להבין דברי קדשו של הגאון ישועות יעקב ז"ל שרבי טרפון לא היה כהן מיוחס אלא רק כהן ספק ומכל הנך דוכתי דלעיל מתבאר שהיה רבי טרפון כהן ודאי, וצ"ב.

עוד הוסיף בני חכם ונכון רבי עמנואל הי"ו: "הנה הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות תרומות (פ"ז ה"ט) כתב: "והמצורע הרי הוא כמי שטומאה יצאה עליו מגופו, והוא שיטמא אותו כהן מיוחס, אבל קודם שיטמאנו הכהן טהור הוא".

והרדב"ז ז"ל בביאורו שם כתב: "והוא שיטמא אותו כהן מיוחס וכו'. דכתיב ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע, ואפילו שנראו בו סימני החלט הרי הוא טהור עד שיטמאנו כהן מיוחס, ומזה הטעם אין טומאת נגעים נוהגת בזמן הזה, שהרי טהרת המצורע נוהגת בארץ ובחוץ לארץ בפני הבית ושלא בפני הבית, אלא ודאי מה שלא נהגו בה מפני שאין עתה בינינו כהן מיוחס".

ומבואר בספרא (פרשת מצורע פרשה א'): "אמר רבי יהודה שבתי היתה והלכתי אחר רבי טרפון לביתו, אמר לי יהודה בני תן לי סנדלי ונתתי לו, פשט ידו לחלון ונתן לי ממנה מקל אמר לי יהודה בזו טיהרתי שלשה

דהתם איתא שרבי טרפון קידש נשים להאכילן בתרומה, ואף אם נאמר שמדובר בתרומה דרבנן, אם לא שהיה רבי טרפון כהן מיוחס לא היה מקדש נשים אלו, דדילמא תיפוק מיניה חורבא שיעלום מתרומה ליוחסין, כיון דאחר החורבן לא ריע חזקתייהו, מאחר שאין שאר כהנים אוכלים בקדשים, ואיכא למאן דאמר מעלין מתרומה דרבנן לתרומה דאורייתא, עיין בסוגיא בכתובות (כ"ד ב' וכו"ה א'), ומהא דאף על פי כן רבי טרפון לא חייש להא וקידשן שמע מינה שכהן מיוחס היה". עד כאן דברי בני רבי עמנואל הי"ו, ועיין.

והאידנא יצא לאור ספרו של הגרז"ו לייטר ז"ל מתורתן של ראשונים על מסכת קידושין, וראיתי שם (דקנ"ב ע"ב) שהאריך אם רבי טרפון היה בזמן הבית, ובתוך דבריו שהביא דברי רבה של לבוב הגאון הגדול רבי יעקב אורנישטיין ז"ל בעל ישועות יעקב בתשובתו הנדפסת בשו"ת יד יוסף (סימן ק"י דק"כ ע"ד) שכה כתב: "והנה היה נראה לי דהא דרבי טרפון ורב חסדא היו מחזירין הפדיון, הטעם מחמת שהכהנים בזמן הזה אינם רק כהנים מן הספק, וידוע מה שכתב בשו"ת מהרשד"ם דכהן בזמן הזה שנשא חלוצה אין כופין אותו להוציא כמו בכהן גמור שנשא ספק חלוצה דאין כופין אותו להוציא והוא הדין בודאי חלוצה לכהן ספק ע"ש. [א"ה יח"ס: עיין שלחן ערוך אה"ע (סימן ו' סעיף א') ופתחי תשובה ואוצר הפוסקים שם ודוק].

והוא הדין בזה, כיון דעל כל פנים מכלל ספק לא יצא אלא דגדולה חזקה חששו רבי טרפון ורב חסדא בעצמן שמא יש אצלם ספק גזל, וכיון דעל פי הדין יצא ידי פדיון במתנה על מנת להחזיר, על כן היו רבי טרפון ורב חסדא מחזירין הפדיון לצאת מידי ספק, ובזה

דהוא הדין נמי לטהרו, וכן ראיתי שכתב בדרך אמונה הלכות תרומות (שם פ"ט סוף אות ס"ו) ע"ש, ועיין עוד לגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק שאלה על שאלות דרב אחאי גאון (פרשת מצורע שאלתא פ"ח דף ק"א) ע"ש.

ומצאתי בקובץ התורני צהר (גליון ו' דף כ"ז אות ט"ו) שנדפסו דברי הגאון רבי עזרא אלטשולר ז"ל בעל תקנת עזרא בענין אם כופים כהן שישא כפיו, ושם אחר שהביא דברי הגאון ישועות יעקב הנ"ל שרבי טרפון לא היה כהן מיוחס, אלא היה רק כהן חזקה סיים וכתב: "ומאוד תמוהים לי דבריו ז"ל שכתב שרבי טרפון היה מכהני חזקה לבד, והרי בכמה מקומות מפורש שהיה רבי טרפון כהן כשר בזמן הבית, ועיין בספר סדר הדורות (אות ר' ערך רבי טרפון), ואין שום ספק והוא אמינא כלל על רבי טרפון, ובודאי היה כהן מיוחס ועמד בעזרה בשורה עם כל אחיו הכהנים המיוחסים, ואין להאריך בדבר הברור והפשוט מאוד" עכ"ל. עד כאן דברי בני יקירי רבי עמנואל הי"ו, איישר חיליה לאורייתא.

מצורעים, ולמדתי בה שבע הלכות וכו' ומטהרים בפני הבית ושלא בפני הבית ומטהרים בגבולים". והובא מאמר זה בעוד מקומות.

ומעשה זה היה אחר החורבן כמו שאמר רבי יהודה שלמד ממעשה זה שיש לטהר מצורעים שלא בפני הבית, וכן כתב להדיא הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות סוף נגעים על דברי הספרא הללו, עיין שם.

ולכאורה גם מכאן ראייה שרבי טרפון כהן מיוחס היה, דבהכרח מי שטימא את אותם שלשה מצורעים היה כהן מיוחס, דאם לא כן לא היה יכול לטמאם וכדכתב הרמב"ם ז"ל "והוא שטימא אותו כהן מיוחס אבל קודם שיטמאנו הכהן טהור הוא", וצ"ל שגם רבי טרפון שטיהרם היה גם הוא כהן מיוחס, דאם לא כן יש לומר שלא יצאו מכלל ספק דאולי רבי טרפון היה כהן שאינו מיוחס. ומעיקרא נראה שכהן שאינו מיוחס אינו יכול לראות הנגע כדי לטהרו, ונכלל במה שכתב הרמב"ם "והוא שטימא אותו כהן מיוחס",

יבנה

כתרועה (ויקרא כ"ג כ"ד) דתרגמינן יבבא. ואני אומר לשון ראייה, כמו בזכריה (ב' ב' בבת עיני, וכן חבירו מנחם" עכ"ל.

והרד"ק ז"ל שם פירש: "ותיבב הריעה מתרגם תרועה יבבא, ויונתן תרגם ואודיקה לשון הבטה", ובספר מתורגמן שורש אדק (ד"ב ע"ב) פירש: "אדק לשון הבטה, ותמצא בשורש דק" עכ"ל, וכה כתב שם בשורש דק (דכ"א כ"ב) דק, רואיך אליך ישגיחו (ישעיה י"ד ט"ז) חזן לך ידיקון", וכן בתהלים (י"ד ב') משמים השקיף מן שמיא אודיק, וכן תהלים

שופטים (ה' כ"ח): "בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא בעד האשנב מדוע בושש רכבו לבוא מדוע אחרו פעמי מרכבותיו", ובתרגום יונתן שם: "מן חרכא אסתכיאת ומדיקא אמיה דסיסרא, מביני אעיתא, אמרת מא דין אוחרא רתיכוהי דסיסרא ברי מלמיתי מא דין אתעכבו רהטיא דהוו מיתן לי אגרת נצחנין".

ופירש רש"י ז"ל: "ותיבב לשון דיבור, כמו ניב שפתים (ישעיהו י"ז י"ט), ורבותינו בראש השנה (ל"ג ב') פירשוהו לשון גניחה

וגם בתלמוד ירושלמי במקומות הרבה נמצא אדיק או אודיק דהיינו הציץ וראה, כמו בירושלמי כלאים (פ"ט ה"ג דמ"ב ע"א) וירושלמי ביצה (פ"ה ה"ב ד"כ ע"ב) ועלי תמר שם, והובא הירושלמי בפירוש רבינו חננאל ביצה (ל"ו א') ובריי"ף שם ושאר ראשונים שם, וירושלמי יבמות (פ"ד ה"ב ד"כ ע"ב) ועלי תמר שם, ועוד שם (פ"ב ה"ה דס"ח ע"ב) ועלי תמר שם, וירושלמי כתובות (י"ב ה"ג דס"ה ע"א) עיין שם.

ועוד עיין בספר הערוך השלם (ערך אדק השני דל"ז ע"א), ועוד שם (ערך ד' דקי"ט ע"ב) וציין שגם במדרש רבה בכמה מקומות מבואר דלשון אודיק היינו ראייה עיין בכל הנסמן שם.

ודע כי דרכו של התנא יונתן בן עוזיאל לתרגם לשון נשקפה בלשון איסתכי, כמו שתראה בתרגום יונתן לספר שמואל א' (י"ג י"ח), ועוד לו שם שמואל ב' (ו' ט"ז, וכ"ד ב'), ובספר מלכים ב' (ט' ל' ול"ב), ובספר ירמיה (ו' א'), ורק כאן בשופטים השתמש יונתן בלשון "אודיק" כשתרגם ותיבב מה שלא השתמש בפועל זה בשאר מקומות, ואפילו בפסוק "ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון", שבספר שמואל ב' (ו' ט"ז) שחזר ונכפל בספר דברי הימים א' (ט"ו כ"ט) ושם בתרגום רב יוסף תרגם "נשקפה אודיקת", ואילו יונתן תרגם בשמואל הנ"ל "נשקפה אסתכאת", וטעמא דמילתא כי כאן בשופטים כתוב תרתי "נשקפה ותיבב", ולכן תרגם נשקפה אסתכיתא, ותיבב תרגם ואודיקא ודוק.

ובתרגום על התורה הנקרא על שם יונתן בן עוזיאל - ואינו לו כמפורסם - גם הוא דרכו לתרגם פועל שקף אודיק, כמו שתראה לו בבראשית (י"ח ט"ז, וי"ט ח', וכ"ו ח'), ושמות (ב' י"ג), ודברים (כ"ח ט"ו), וגם מכאן ראייה ברורה שתרגום זה לא מהתנא יונתן בן

(ל"ג י"ד) ממכון שבתו השגיח ממדור בית מותביה אודיק" עכ"ל.

ובס"ד אני עני יש לי להוסיף מתהלים (נ"ג ג') אלהים משמים השקיף, תרגם אלהא משמיא אודיק, ועוד שם (פ"ה י"ב) וצדק משמים נשקף, תרגם וצדקא מן שמיא אודיק, ועוד שם (ק"ב כ') כי השקיף ממרום קדשו, תרגם ארום אודיק משמי מרומא, ובמשלי (ד') בעד אשנבי נשקפתי מו כו"א זערתא דביתי אדיקת, וכן בתרגום המיוחס לרב יוסף לדברי הימים א' (ט"ו כ"ט) ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון, תרגם אודיקת מן חרכא" ע"ש.

והנה תרגום תהלים הנ"ל לא היה לפני רש"י ז"ל ולא ראהו מימיו, כמו שהראיתי בס"ד בהוכחות חלוטות ומוכרחות בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן כ"ב), ועיין גם בחיבורי ברית יעקב (ס"ס כ"ה הערה ב'), אבל יש לי לדקדק בדברי רש"י ז"ל שפירש לשון ותיבב לשון ראייה והסתייע ממחברות מנחם בן סרוק, מדוע לא ראה לנכון להסתייע מדברי התנא יונתן בן עוזיאל שתרגם ותיבב לשון "אודיקא" דהיינו ראייה וכנ"ל, וצ"ב.

ובן מצינו בתלמוד בבלי פועל אודיק כמו בבבא מציעא (ס"ז א') "ואודיק" ופירש רש"י ז"ל והשגיח בי וראה, ועיין למהרש"ל בחכמת שלמה שם, ושם בשיטה מקובצת בשם רב צמח גאון: "ואודיק הבטתי וראיתי וכו', ומאי משמע דהאי אודיק כאדם שמביט ממעלה למטה דבקידושין (פ"א ב') בהנך שבויתא דאתיין לנהרדעא אותביניהו בי רב עמרם חסידא "אודיק" חדא מינייהו מפומא דאגרא ונפל נהורא" אבל גירסה שלפנינו שונה עיין שם, וכן במסכת חולין (צ"ה א') אודיק ופירש רש"י הציץ, ועיין למהרש"ל בחכמת שלמה שם.

יגדיל תורה ח"א (סימן ס"ו), ובחיבורי תורה יעקב (דף תתצ"ג), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן כ"א), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ה (סימן ל"ה הערה ט') ובשאר חיבורי בס"ד.

עוזיאל יצא שהוא מנהגו לתרגם פועל שקף אסתכי כמשנ"ת, ועיין מה שכתבתי בזה שהתרגום לתורה הנקרא בשם תרגום "יונתן בן עוזיאל", לא יצא מהתנא יונתן בן עוזיאל שהתרגם ספרי הנביאים (מגילה ג' א') בחיבורי

יבנה וחכמיה

שלשה דברים העולם עומד, על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים, ואת אלה השלשה עמודים ביקש רבן יוחנן בן זכאי, כי אחר שחרב המקדש ועמודי עולם ירופפו, צריך חיזוק לעמודים שהעולם עומד, והיינו יבנה זו "תורה", ורבי צדוק זו "עבודה - תפילה", ושושילתא דרבן גמליאל, שהיא שולטנות בית דוד כדפירש רש"י, היא עמוד "החסד", שזאת בחינת דוד "חסדי דוד הנאמנים" (ישעיה נ"ה), ובספר שמואל ב' (ט' א') ויאמר דוד ואעשה חסד עמו, ושם (י' ב') ויאמר דוד אעשה חסד, ובספר דברי הימים ב' (י' מ"ב) זכרה חסדי דויד, ולכן בדין הוא שיטול שכרו ויזכה ל"עושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו" (שמואל ב' כ"ב נ"א, תהלים י"ח נ"א), ודוק.

וזו ירושה לו לדוד המלך מאמו, היא אמה של מלכות רות שכל ענינה גמילות חסדים כאומרם במדרש רות (פ"ב סט"ו), "וחמשה מגילות מסודרים כנגד חמשה חומשי תורה, רות כנגד בראשית לפי שהוא ספר של חסד, והעולם נברא בחסד" כמו שכתבו רבנן בעלי התוספות נדפס בראש פירוש בעלי התוספות לרות (במקום מבוא), ועיין לגאון שר התורה אדמו"ר רבי צדוק הכהן צ"ל בספרו דובר צדק (נר מצוה עשה א' ד"ה וזהו), ועוד יתבאר בס"ד.

גימין (נ"ו ב'): "אמר ליה [אספסיינוס קיסר לרבן יוחנן בן זכאי] בעי מינאי מדי דאתן לך. אמר ליה תן לי יבנה וחכמיה, ושושילתא דרבן גמליאל, ואסוותא דמסיין ליה לרבי צדוק".

ופירש רש"י ז"ל: "תן לי יבנה, שלא תחריבנה ולא תהרוג חכמיה: ושושילתא דרבן גמליאל, משפחת הנשיא שלא תהרגם שלא תכלה שולטנות בית דוד: ואסוותא, רופאים תן לי מאנשיך שירפאו את רבי צדוק שלא היה יכול לבלוע אוכל לפי שנתקצרו מעיו בתעניותיו". [בלשון רש"י "קצר" פירושו "צר" ועיין רש"י ראש השנה (י"ז א') והאריכות אך למותר].

ומקדמת דנא רגיל הייתי לפרש בס"ד דפשר שלשת בקשות רבן יוחנן בן זכאי היו כיון שרצה בהצלת וקיום שלשה עיקרים, הראשון תורה - זו כרם ביבנה. השני משיח, זו שלשת רבן גמליאל שמהם יצא משיח, במהרה יגלה. והשלישי תפילה זה רבי צדוק שהתפלל והתענה ארבעים שנה. כך היה מרגלא בפומאי זה שנים רבות.

ובמקום אחר בס"ד כתבנו עוד בזה, שהרי שנינו במסכת אבות (פ"א מ"א): "על

יבנה וחכמיה

ברכות (ל"ג א'): "אמר רבי אלעזר גדול מקדש שנתן בין שתי אותיות שנאמר פעלת ה' מקדש ה', ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו "דעה" כאילו נבנה "בית המקדש" בימיו, דעה נתנה בין שתי אותיות מקדש נתן בין שתי אותיות", ודוק כי קצרתי.

ואפשר שרכן יוחנן בן זכאי הוא עצמו בחינת דעת, דהוא זרוע ימין דמשה כמבואר בשער הגלגולים (הקדמה ל"ו, והקדמה ל"ח) ובספר מגלה עמוקות (פרשת שמות), והיינו דאמר תן לי את יבנה (בינה) וחכמיה, ועיין.

וראה נא ראה שדברי רבן יוחנן בן זכאי: "תן לי יבנה וחכמיה" (ע"ה), עולה בגימטריא "אלה חכמה בינה דעת" ודוק היטב.

גימין (נ"ו ב') מבואר שם כי בעת חרבן בית המקדש ביקש רבן יוחנן בן זכאי מהקיסר הרומי שלש בקשות והבקשה הראשונה תן לי את יבנה וחכמיה.

ובס"ד נלע"ד כי "יבנה" מלשון "בנין", שמכאן יבנה שוב עולם התורה דבית ישראל.

ויבנה וחכמיה יבנה אותיות "בינה", ו"חכמיה" בחינת חכמה, ומחיבורן נולדת בחינה "דעת" כנודע, ועיין לרמח"ל ז"ל במאמר החכמה, ובספר קהלת יעקב (ערך דעת) עין שם.

ובזה רצה רבן יוחנן בן זכאי לפעול בחינת בנין בית המקדש, וכדאמרו במסכת

יד פועל כיד בעל הבית

הלכות מלוה ולוה (פ"ה הי"ד) ע"ש, וכן הביא תמיה זו הגאון רבי יהודה נאג"ר ז"ל בספרו אלפי יהודה שבועות שם (ד"א רע"ד) וציין לספרו לימודי ה' (לימוד קפ"א) ע"ש.

ויש לעיין ולומר שלפי יסוד הגדול של רבינו הגאון מחנה אפרים ז"ל הלכות שלוחין (סימן י"א) דאף דקיימא לן דאין שליחות לגוי, מכל מקום גוי המקבל שכר, יש שליחות דהוי פועל, ובפועל אמרינן יד פועל כיד בעל הבית ע"ש, ולפי זה יש לומר דכוונת התוספות בפועל גוי דיש שליחות, ועלו דברייהם יפה, אתי שפיר.

ושמחתי לראות שכן כתב הגאון הגדול, מרא דשני תלמודים, רבי אברהם משכיל לאיתן ז"ל בהגהות מצפה איתן שם: "תוספות דאמר לקטן או לגוי אקיף לי, בספר שמלת

כתבו רבותינו בעלי התוספות ז"ל שבועות (ג') א' ד"ה ועל): "ועוד נראה דאפילו רב אדא מחייב היכא דניקף בר חיובא, אף על גב דמקיף לאו בר חיובא, ולא פטר אלא היכא דניקף לאו בר חיובא הוא, מדלא קאמר איש דאמר לקטן או לגוי אקיף לי גדול, והוי נפקותא לרב אדא" עכ"ל.

ורבים ושלמים מגדולי האחרונים ע"ה, תמהו על דברי התוספות הללו, והרי אנן קיימא לן אין שליחות לגוי, ואיך המשלח יהיה חייב, וזו לשון הגאון רש"ש ז"ל שבועות שם: "תוספות ד"ה ועל הזקן, מדלא קאמר איש דאמר לקטן או לגוי אקיף כו', תימה דהא לאו בני שליחות נינהו, ואיך יתחייב שולחן, כמו שכתבו התוספות בבא מציעא (י' ב' ד"ה אשה)" עכ"ל. וכבר קדמו לתמוה כן בספר שער המלך

ותמהני עליהם מהא דתנן בעירובין (ע"ט ב') וכו' וכו', והגאון חקרי לב ז"ל האריך לחלוק על יסוד הגאון מחנה אפרים עש"ב.

ושם בחקרי לב (ד"ה וראיתי דט"ז ע"ב) כתב: "וראיתי לרב הלכות יום טוב שם שעם שכתב ככל דברי המחנה אפרים, כתב דבמחלוקת שנוי דבר זה, ממה שכתבו התוספות בגיטין (כ"ג ב') ע"ש, והדין עמו וכו', ואין ספק דלא מהני הך טעם דיד פועל כיד בעל הבית לחייב את בעל הבית בברכה" עכ"ל.

ומר בריה הגאון רבי חיים דוד חזן ז"ל בספרו שו"ת נדיב לב ח"ב (חור"מ סימן ס"ב) כתב: "הנה ראיתי לרב מחנה אפרים הלכות שלוחין (סימן י"א) שנשאל על זה והשיב בפשיטות דבפועל שנשכר לכל מלאכת בעל הבית, ידו כיד בעל הבית, ואפילו היה הפועל גוי מצי לברך, וכן דעתו לענין טבילת כלים ע"ש, וכן הסכים מהרי"ט אלגאזי בספר הלכות יום טוב (דף ע"א) ע"ש.

אלא שראיתי למורי הגאון מרן אבא ז"ל בחקרי לב יו"ד ח"ב (סימן ט') שהרבה להקשות על דבריהם, והעלה שדוקא בשכרו לפועל ללקט מציאות זוכה בעל הבית, ולא לענין קנייה לעצמו ולאחרים, וכדכתב הש"ך חור"מ (סימן ק"ה) דאין יד פועל כיד בעל הבית, והסכימה דעתו שבעל הבית לא יברך בעשיית מעקה של הפועל, ואם הפועל ישראל יברך הפועל וכו' וכל שכן אם הפועל גוי דאין ספק דאין לברך", עד כאן מספר נדיב לב, עש"ב.

ורבינו הגאון חח"ם ז"ל בספר שדי חמד (מערכת א' כלל קמ"ו) כתב: "אין שליחות לגוי, הרב מחנה אפרים (הלכות שלוחין סימן י"א) חידש דגבי פועל גוי מהני, מטעם יד

בנימין הקשה אמאי חייב הא אין שליחות לגוי ע"ש, ויש לומר דאירי בפועל בשכירות, ואמרינן יד פועל כיד בעל הבית" עכ"ל. [ונראה לי ברור שכוונתו לפי יסוד הגאון מחנה אפרים הנ"ל].

ובן מצאתי שכתב גם הגאון המובהק רבי אברהם הכהן יצחקי ז"ל בספרו משמרות כהונה שבועות שם (דרכיו ע"א): "בדברי התוספות יש לומר דבפועל מיירי דיש שליחות לפועל כמו שכתב הרב מחנה אפרים", וכן כתב עוד במשמרות כהונה בבא מצינא (י' ב' ד"ה מאי דקני"ח ע"א) ע"ש, ועוד עיין לו בספרו שו"ת מצות כהונה (סימן ל"ד דכ"ד ע"ג), ובספרו כף הכהן קונטרס חסדי כהונה (דרוש ד' דל"ו רע"ב) עיין שם.

וגאון עוזינו רבי רפאל יוסף חזן ז"ל, בספרו המופלא חקרי לב יו"ד ח"ב (סימן ט') דט"ו ע"ד) הביא דברי הגאון מחנה אפרים ז"ל (הלכות שלוחין סימן י"א) שהעלה לדינא דבפועל דקיימא לן ידו כיד בעל הבית, לכן העושה מעקה על ידי פועל גוי, יכול לברך על המעקה, ועלה כתב הגאון חקרי לב: "ואחריו נמשך הרב הגדול מהרי"ט אלגאזי ז"ל בספרו הלכות יום טוב (דף ע"א) גבי מה שכתב הרמב"ן דגלגול גוי פוטר, והני מילי בשל גוי, כגון שגלגל עיסתו ומכרה לישראל, אבל גלגול גוי בשל ישראל חייב בחלה, והכי איתמר משמיה דרבינו הרי"ף ז"ל דאיתא בירושלמי חלה (פ"ג ה## ד"ז ע"ב) תני רבי יהודה מלאי של ישראל, ופועלים גויים עושים לתוכו, חייב בחלה, ואיהו מהרי"ט אלגאזי מפרק לה שדעתו דפועל שאני, דידו כיד בעל הבית, מהראיות שהביא הרב מחנה אפרים, אבל סתם גוי אין הכי נמי, שגם לצורך ישראל פוטר, עיין שם שהאריך.

עני לא ידעתי איזה יכשר". עד כאן דברי הרב שדי חמד ז"ל.

תחילה וראש אודיע דמה שצינו החקרי לב, ובנו הנדיב לב, להלכות יום טוב דף ע"א, הן הם הדברים ממש שהביא השדי חמד, והם הדברים האמורים בהלכות יום טוב פ"ד אות נ', כך שאין לתלות שאולי הדברים נמצאים "במקום אחר", וז"ב.

והנה הרואה יראה שהרב נדיב לב ז"ל נמשך אחרי דברות אביו הגאון חקרי לב ז"ל שכתב שביסוד הדברים מודה הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל לחידוש המחנה אפרים שאכן בפועל גוי אומרים יד פועל כיד בעל הבית, אלא שלדינא לסמוך על זה שיוכל הישראל לברך על מעקה שעשה הגוי, או כשגוי הטביל הכלים דישראל, לא סמך על זה, כיון שיש חולקים כנ"ל, ולזה נתכוין הרב נדיב לב באומרו שמהרי"ט אלגאזי ז"ל הסכים עם המחנה אפרים, היינו ביסוד הדבר, אבל לא לענין ברכה, ובזה דבריו מובנים ועולים יפה, וגם אין שני נביאים שנחלקו בדעת הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל, כמו שחשב השדי חמד, דלענין דינא שניהם מודו, דמהרי"ט אלגאזי ז"ל אינו פוסק כמחנה אפרים שיוכל לברך על מעקה שעשה הפועל גוי, אבל ביסוד הדברי שבפועל גוי אומרים יד פועל כיד בעל הבית, מודה מהרי"ט אלגאזי ז"ל למחנה אפרים, ובזה הכל עולה יפה, ולא ידעתי מדוע רבינו השדי חמד ז"ל לא עמד בזה.

ומלבד שהדברים מוכרחים כמשנ"ת, עוד בה שהמעין בדברות הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל עצמו הנדפסים בספרו של אביו ז"ל קהלת יעקב חלק תוספת דרבנן (מערכת ז') אות קי"ט ד"מ ע"א) יראה בעליל שהוא ז"ל סביר וקיבל חידושו של הגאון מחנה אפרים ז"ל,

פועל כיד בעל הבית, ולכן פועל גוי העושה מעקה לישראל מברך בעל הבית ע"ש.

ומרן מהרי"ט אלגאזי בספר הלכות יום טוב הלכות בכורות (פ"ד אות נ') האריך מאוד בהא דיד עבד ופועל כיד בעל הבית, והביא דברי הרב מחנה אפרים. והנראה לי מדברי קדשו הוא, דסבירא ליה דדוקא במידי דהפועל והעבד שייכי ביה אלא דלאחרני לא נעשים שליח כההיא דשאלה בבעלים בבא מציעא (צ"ו א') למאן דלא סבירא ליה בה שלוחו של אדם כמותו, בהא אמרינן יד עבד וכו' דלדידיה מהני, אבל במידי דלא שייכי ביה העבד והפועל, בזה יש מחלוקת, לדעת רש"י גם בזה אף על פי דלא מיתעביד שליח לאחרני לרבה מיהא מהני, אך דעת רוב הפוסקים ז"ל דלא מהני, ולכן העלה דהעושה מעקה על ידי פועל נכרי אינו יכול לברך, זהו המתבאר מדברי קדשו, כמו שיראה הרואה שם.

והוצרכתי לכותבו, לפי שראיתי להרב נדיב לב ח"ב (חו"מ סימן ס"ב) שהביא דברי הרב מחנה אפרים שכתב דמתקן מעקה על ידי פועל נכרי מברך. וסיים וכן הסכים הרב הלכות יום טוב בדף ע"א, עכ"ל. ולענ"ד אחרי המחילה רבה דבריו תמוהים, אלא שספר הלכות יום טוב הנדפס בפני עצמו אינו מצוי אצלי, אולי הוא במקום אחר.

והרב משנת רבי אליעזר ח"ב (בזכרונותיו ד"ו אות י"ג) כתב ועיין בספר הלכות יום טוב (דף ע"א וע"ב) דחולק על הרב מחנה אפרים, גם הרב חקרי לב יו"ד (ח"ב יו"ד דף ט"ו) כתב דדברי המחנה אפרים צריכין תלמוד ואין לברך עכ"ל. הנך רואה שני נביאים, נדיב לב ומשנת רבי אליעזר, מר אמר חדא ומר אמר חדא ופליגי, ומטו בה משמיה דהרב מהרי"ט אלגאזי, ואני

מכוונת יפה, לא איכפת לן ואין לו עונש על זה, וגם בעיון אמרו לו למרן ז"ל דמה שאמר בתלמוד ניתן להאמר, אבל הרמב"ם לא כיון לזה, והרבנים הגדולים ממרוקו כמהר"ר אברהם אזולאי ז"ל וכמהר"ר שלמה עמר ז"ל נחלקו בפירוש מאמר אחד בספר הזהר, וכי נח נפשיה דמהר"ר שלמה עמר ז"ל בא בחלום ואמר למהר"א אזולאי ז"ל דמה שפירש הוא עצמו בדברי הזהר הענין הוא אמת, אבל רבי שמעון בר יוחאי לא כיון לזה, אלא כונתו כמהר"א אזולאי ז"ל, וכיוצא בזה שמענו שהגיד הגאון החסיד הרב של"ה ז"ל בחלום לבנו הרב מהר"ר שעפטל ז"ל דמה שפירש מהר"ר העשל ז"ל בדברי רבינו תם ז"ל הענין אמתי ונכון, אבל הוא שאל בגן עדן לרבינו תם ז"ל, ואמר לו שהוא לא כיון לזה אלא כונתו כך וכו', ועיקר הכל שתהיה הכונה לשם שמים לעשות נחת רוח ליוצרו, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים, ה' ברחמיו יזכנו לעבדו בלב שלם ולכוין לאמיתתה של תורה לשמה אמן כי"ר", עד כאן לשון צדיק, ועוד עיין לגאון חיד"א ז"ל שם בבתי הנפש (דף ה' עמוד א' ד"ה תם), ובפירושו להגדה של פסח פה אחד (ד"ט רע"א), והרב חיד"א ז"ל הרבה חזר על הודעה זו בספריו כמו שיראה הרגיל בהם ואכמ"ל.

ורבינו השדי חמד ז"ל לשיטתו, דאזיל בתר ידיה דהגאון רבי חיים פאלג'י ז"ל, ואידי דחביבא ליה תורתו טובא, מדקדק אחר דבריו אפילו "בדוקין שבעין", ואפילו הרגשות קלות ודק מן הדק, כנראה על כל פני ספרו, וכדכתיבנא בס"ד בחיבורי עוז יעקב ח"א (דף ק"ז אות ז') עיין שם וצרף לכאן ותבין היטב.

והרי רבינו השדי חמד ז"ל לא נעלם ממנו שהגאון רבי חיים פאלג'י ז"ל לא נעלם ממנו סברת זקינו החקרי לב שחלק על המחנה

ועם דבריו כתב שם להסביר כמה ענינים ע"ש, ודבריו אלו לא זכר השדי חמד שם.

עוד כתב רבינו השדי חמד: "ומדברי שניהם [ר"ל הנדיב לב והמשנת רבי אליעזר] למדנו דהרב חקרי לב, חולק על הרב מחנה אפרים בזה, ומזה יש לדקדק על מרן הגאון רבי חיים פאלג'י ז"ל בספר ראה חיים ח"א (דף כ"ז ע"ב) דנקיט בפשיטות כהרב מחנה אפרים דיד פועל כיד בעל הבית, והוא תמוה שלא זכר שר את יוסף מר זקנו חקרי לב ז"ל דלא סבירא הכי. שוב נדפס לב חיים ח"ב, ושם (ס"ס פ"ט) כתב שבספרו גנזי חיים עמד בענין זה, ולא זכינו לאורו. ועוד עיין שם בלב חיים (סימן נ"ג, וסימן ר"ט), וגם הוא ז"ל השוה דעת הרב מהר"ט אלגאזי לדעת הרב מחנה אפרים, ולא מצינא אשתעווי מידי", עד כאן דברי הרב שדי חמד ז"ל.

ועם שאיני כדאי כלל, בעניותי, אם היתה לנו רשות הייתי משתמש בלשונו שלו ואומר "ולענ"ד אחרי המחילה רבה דבריו תמוהים", שהרי בספר ראה חיים שם לא בא אלא לפרש המקראות בדרך דרוש, כמפורש להדיא שם, והשתמש בסברת המחנה אפרים, ואטו משום הא יקרא "שנקט בפשיטות כמחנה אפרים", וכי בא לקבוע שם הלכות גדולות, ונקוט שהלכה כמחנה אפרים ז"ל, אתמהא.

והרי כבר לימדנו הגאון חיד"א ז"ל, שלא נמנעו רז"ל גדולי הדורות נ"ע, לפרש ולדרוש קראי ומדרשי רז"ל, אף לפי שיטות שאין הלכה כמותם, וכלשונו בספרו בתי הנפש על הגדה של פסח (ד"ד ע"ד): "ארחות הדורשים שמראים פנים לכל צד, רק שיהיה [על פי] סברה טובה או סברת פוסק אחד, ובא וראה מה שכתבו גורי האר"י ז"ל שכל שההקדמה אמיתית, אפילו שהדרך שאומר בפסוק לא

ונראה דיש לדחות, כי לא נאמר כן כי אם לענין זכייה, ועיין מה שכתב עט"ר מר זקני הרב ז"ל בספר חקרי לב ח"ב (סימן ט' דט"ו ע"ד) ע"ש, ועיין בספרי גנזי חיים מערכת א' אות ט"ז ומערכת יו"ד אות ## וק"ל" עד כאן דבריו ז"ל.

ומה שכתב דיד פועל כיד בעל הבית "לא נאמר כן כי אם לענין זכייה", כוונתו כי בספר חקרי לב שם האריך לדחות דברי המחנה אפרים ז"ל, והעלה שיד פועל כיד בעל הבית מועיל רק בשכרו ללקוט מציאות, שעל ידי שהגביה הפועל זכה בעל הבית, וכדכתב הש"ך חו"מ (סימן ק"ה) עש"ב וכנ"ל בראש דברינו, והיינו שאמר בלב חיים "לא נאמר כן כי אם לענין זכייה", וכן הוא בספר חקרי לב חו"מ ח"א (סימן קמ"ב) ע"ש.

ולפי זה כמדומה שרבינו השדי חמד ז"ל שקיל זוטרי והניח רברבי, שאחר שראה דברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בכל המקומות הנ"ל, היה לו לעמוד ולהרגיש שבלב חיים (ס"ס נ"ג) בענין לבנות בית הכנסת על ידי פועל גוי כתב: "ומה גם למה שהקפידו בספר הזהר שלא יבנה בי מקדשא על ידי גויים שלא תשרה סט"א, והגם כשנבנה על יד ישראל הם לוקחים פועלים גויים, אין בכך כלום, דקיימא לן יד פועל כיד בעל הבית וכמו שכתב הרב מחנה אפרים, ומר זקני הרב חקרי לב יו"ד ח"ב, ועיין מה שכתבתי זה במקום אחר בס"ד". [ו"המקום האחר" שרמזו אליו, חושבני שהוא בספרו ספר חיים (סימן מ"ה אות ד) ע"ש, ועוד עיין לו בספרו רוח חיים חו"מ (סימן קצ"ז אות א') ע"ש].

ולכאורה דברים אלו שכתב כאן, אינם עולים בקנה אחד עם מה שכתב שם בלב חיים (ס"ס פ"ט) הנ"ל, ששם כתב דרק גבי ענין זכיה אומרים יסוד זה דיד פועל כיד בעל הבית,

אפרים, וכמו שהזכיר זאת בספרו לב חיים באותן מקומות הנ"ל שציין השדי חמד עצמו, ומדוע לא מהדר בתר זכותא והיה כותב "וכבר נודע שמצוי בדברי הפוסקים שסומכים על מה שכתבו במקום אחר", ושם גילה דעתו לדינא, וכמו שהבאתי בחיבורי הנכחי (ערך הוחזק כפרן) ודוק.

ומה שסיים בשדי חמד שם: "וגם הוא ז"ל השווה דעת הרב מהרי"ט אלאג'י לדעת הרב מחנה אפרים, ולא מצינא אשתעווי מידי", הדברים ברורים כדכתיבנא, דבעצם היסוד שאומרים יד פועל כיד בעל הבית בפועל גוי, אכן מהרי"ט אלאג'י דעתו כדעת הגאון מחנה אפרים, אלא שבהכרעה לדינא אם יכול לברך הישראל על מעקה שעשאו פועל גוי, בזה חלוק עליו, כדכתב הגאון חקרי לב כנ"ל, ובזה נכונים דברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל ודוק.

ודע דעיינתי בשו"ת לב חיים ח"ב (סימן פ"ט) שציין השדי חמד שם והנדון היה במי שבונה ביתו על ידי פועלים גויים האם בערב פסח אחר חצות דאסור בעשיית מלאכה, מותר לו לבנות ביתו על ידי הפועלים הגויים, ועל זה השיב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל וכתב: "איברא שיש לעמוד בזה ממה שאמרו בבא מציעא (י' א') דיד פועל כיד בעל הבית, ומינה דן הרב מחנה אפרים הלכות שלוחין (סימן י"א) והרב הלכות יום טוב (דף ע"א) דפועל שאני דידו כיד בעל הבית ע"ש, וכיון שכן הרי המלאכה עושה הפועל חשיבא כאלו עשאה בעל הבית עצמו ויהיה אסור, ושוב ראיתי כיצא בזה בספר ישועות יעקב או"ח (סימן תצ"ח) שרצה ללמוד מדברי הרב מחנה אפרים לענין איסור עשיית מלאכה בשבת על ידי פועל גוי ע"ש.

השדי (כלל ג'), ומערכת חמץ ומצה (סימן ה' אות ס' וסימן ט' אות ט"ל), ודוק.

ובגוף הענין הנה זה רבות בשנים [שנת תשל"ו] הארכתי בקונטרס מיוחד בדברי קדשו של הגאון מחנה אפרים ז"ל וליישוב התמיהות שהעירו עליו גדולי האחרונים נ"ע, וכאן לא כתבתי אלא גרגיר קטן, ובחיבורי ציון יעקב על ספר מחנה אפרים הלכות שלוחין שם (דף פ"ג) בס"ד ציינתי בזה לעשרות עשרות אחרונים עש"ב, ועיין שו"ת עמודי אש (סימן כ"א אות ג' דק"י ע"ג), ושו"ת אבני ציון ח"ג (סימן נ' דקצ"ו ע"ב) ואכמ"ל.

ולגבי שאר ענינים אין אומרים שתחשב יד הפועל כיד בעל הבית וכאילו הם גוף אחד ממש, שהרי כאן (ס"ס נ"ג) אמר זאת שנחשב בנין בית הכנסת כנבנה על ידי ישראל ממש מדין יד פועל כיד בעל הבית, דוק ועיין.

ועוד עיין בזה בספר שדי חמד חלק הכללים (מערכת א' כלל קמ"ו), ושם בפאת השדי (כלל ע"ח), ושם שיורי הפאה (כלל כ"ב), ועוד שם (מערכת מ' כלל קל"א), ועוד שם (מערכת ל' כלל קמ"א ס"ק נ"ד ד"ה והוה עובדא), ועוד בשדי חמד חלק אסיפת דינים מערכת ברכות (סימן א' אות ט"ז), ומערכת בית כנסת (כלל ו') ושם בפאת